

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Філологічний факультет
Кафедра української мови та мовної підготовки іноземців

Кваліфікаційна робота

**Лексико-семантичний та асоціативний аспекти глутонімів (на матеріалі
говірок смт Арбузинка і Костянтинівка Арбузинського р-ну
Миколаївської області)**

Lexical-semantic and associative aspects of gluttonyms (based on the sayings of
Arbuzinka and Kostyantynivka villages, Arbuzynsky district, Mykolaiv region)

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка очної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
Освітня програма Українська мова та література
Андронатій Анна Едуардівна

Керівник: д. філол. н., проф.
Романченко Алла Петрівна

Рецензент: д. філол. н., проф.
Дружинець Марія Львівна

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
української мови та мовної
підготовки іноземців
№ ____ від ____ 2023 р.
Завідувачка кафедри

_____ Тетяна КОВАЛЕВСЬКА
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 1
протокол № __ від ____ 2023 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)
Голова ЕК

_____ Євген ДЖИДЖОРА
(підпис)

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Назви їжі в контексті діалектологічних студій.....	10
1.1. Стан вивчення говірок Західного Степу.....	10
1.2. Ознаки західностепових говірок.....	13
1.3. Мовознавчі аспекти дослідження говіркових назв їжі.....	18
РОЗДІЛ 2. Назви страв із борошна й молока в говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл.: лексико-семантичний аспект.....	25
2.1. ЛСГ «Назви виробів із тіста».....	25
2.1.1. ЛСПГ «Назви хліба та його частин».....	25
2.1.2. ЛСПГ «Назви виробів із прісного тіста».....	27
2.2. ЛСГ «Назви молочних продуктів».....	29
2.2.1. ЛСПГ «Назви молока та його різновидів».....	30
2.2.2. ЛСПГ «Назви молочнокислих продуктів».....	33
РОЗДІЛ 3. Назви гарячих страв у говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл.: лексико-семантичний аспект.....	36
3.1. ЛСГ «Гарячі традиційні страви».....	36
3.1.1. ЛСПГ «Перші страви: рідкі страви та їхні різновиди».....	36
3.1.2. ЛСПГ «Другі страви: страви з картоплі».....	39
РОЗДІЛ 4. Назви страв тваринного і рослинного походження у говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл.: лексико-семантичний аспект.....	43
4.1. ЛСГ «Страви тваринного і рослинного походження».....	43
4.1.1. ЛСПГ «Страви тваринного походження: страви з м'яса».....	43
4.1.2. ЛСПГ «Страви тваринного походження: сало і страви з салом».....	44
4.1.3. ЛСПГ «Страви рослинного походження: страви з кукурудзяного борошна».....	45
РОЗДІЛ 5. Глютоніми в асоціативному аспекті.....	47
5.1. Історія та сутність асоціативного експерименту.....	48
5.2. Різновиди асоціативного експерименту.....	49

5.3. Характеристика асоціацій на стимули-глютоніми досліджуваних говірок.....	54
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71
ДОДАТКИ.....	78
Додаток А. Програма-питальник для збирання говіркових назв їжі та напоїв.....	79
Додаток Б. Анкети-відповіді.....	84
Додаток В. Аудіозаписи говіркового мовлення.....	124
Додаток Г. Фотоматеріали.....	125

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає в тому, що лексика на позначення страв і напоїв є невід'ємним складником мовної картини світу. Важливим завданням сучасного мовознавства залишається дослідження говіркової лексики, яка відтворює архетипні уявлення нації, нашарування культур та епох, зміни в побуті народу.

Нашу увагу зосереджено на описі назв їжі в говірках смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. як частини західностепової групи говірок степового говору південно-східного наріччя української мови.

Лексика вказаних діалектних одиниць у той чи інший проміжок часу була об'єктом наукових студій М. О. Волошинової, П. Ю. Гриценка, Й. О. Дзендзелівського, А. О. Колесникова, А. А. Москаленка, С. С. Поліщук, Л. І. Хаценко, С. А. Яценка та ін. Дослідження номінацій продуктів харчування відображено в низці наукових і науково-популярних статей, зокрема в працях В. В. Німчука, В. Й. Горобця, В. Л. Карпової, Н. Л. Осташ, І. Й. Ощипко, О. П. Перлюка, А. М. Поповського, В. П. Супруненка, І. П. Чепіги та ін. Вивченню говіркових найменувань їжі присвятили свої студії М. В. Бігусяк, Г. Ф. Вешторт, З. Т. Ганудель, К. Д. Глуховцева, Е. Д. Гоца, Й. О. Дзендзелівський, В. Ю. Дроботенко, Я. В. Закревська, В. Л. Конобродська, І. В. Магрицька, Г. М. Мазур, А. В. Майборода, П. Ф. Романюк, М. К. Тимченко, Є. Д. Турчин, Т. М. Тищенко, І. В. Шматко та ін. Незважаючи на те, що степовий говір достатньо вивчений на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, аналіз кулінарної термінології, зміни в цій групі лексики мало досліджувалися. Отже, назви їжі Миколаївщини потребують подальшого вивчення та виявлення способів номінації, що й підтверджує **актуальність** теми нашого дослідження.

Тема нашої кваліфікаційної роботи **пов'язана з науковою темою кафедри української мови** та мовної підготовки іноземців Одеського

національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження дискурсивної специфіки комунікативного впливу» (державний реєстраційний номер 011U103569, №197, керівник – проф. Ковалевська Т. Ю.).

Мета роботи – вивчення лексико-семантичних та асоціативних аспектів глутонімів, поширених у говірках смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Об’єкт спостереження – назви їжі, зафіксовані в говірках смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості та асоціативна специфіка зібраних одиниць діалектної лексики.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- вивчення проблематики, присвяченої дослідженню західностепових говірок степового говору південно-східного наріччя української мови;
- ознайомлення зі станом опрацювання назв їжі в структурі українського діалектного континууму;
- укладання питальника для збирання фактичного матеріалу;
- аудіофіксація говіркового мовлення, у якому вживаються назви виробів із тіста, назви молочних продуктів, традиційних гарячих страв та страв рослинного й тваринного походження;
- транскрибування отриманого лексичного матеріалу;
- лексико-семантичний та етимологічний аналіз зафіксованих лексем;
- визначення специфіки асоціативного аспекту дослідження й формування списку стимулів та розроблення гугл-форми для реципієнтів;
- аналіз отриманих асоціацій.

У роботі використано *загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, спостереження та експеримент*, що уможливили виявлення і систематизацію говіркового матеріалу; *описовий метод* застосовано в процесі аналізу народного мовлення; *експериментальний метод* застосовано в процесі аналізу асоціативних відгуків людей на подані стимули. Серед

спеціальних лінгвістичних методів застосовано *анкетування, інтерв'ювання* (для фіксації говіркового мовлення) і *вільний асоціативний експеримент* (для асоціативного поля навколо конкретного слова-стимула), *елементи компонентного аналізу* (структурний метод) з метою розподілу зібраних лексичних одиниць за лексико-семантичними групами й підгрупами, їхньої лексико-семантичної характеристики, етимологічний аналіз для з'ясування походження досліджуваних слів та асоціативний аналіз. З метою кількісної характеристики фактичного матеріалу використовується кількісний метод.

Джерельну базу наукової праці складають польові записи говіркового мовлення, зібрані 6 серпня 2019 року за питальником, спеціально укладеним автором на основі «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» (1984) Й. О. Дзендзелівського. Усього було обрано 50 питань. Межа обстеження – смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. Інформантами стали 13 осіб, які проживають на території смт Костянтинівка, і 7 осіб які проживають на території смт Арбузинка, Вік опитаних – від 37 до 80 років. Також джерельну базу формує 21 слово-стимул. Реципієнтами для вільного асоціативного експерименту стали 43 особи, з них 25 жінок та 18 чоловіків у віковій категорії від 16 до 45 років.

Фактичний матеріал опрацювання становлять лексеми, які називають вироби з борошна, молочні продукти, традиційні гарячі страви та страви тваринного й рослинного походження. Зафіксовано та заналізовано близько 900 глутонімів говіркового мовлення, а також схарактеризовано 860 реакцій, отриманих у результаті вільного асоціативного експерименту, проведеного онлайн за допомогою системи google forms.

Науковою новизною нашого дослідження є те, що вперше зафіксовано та описано назви їжі, збережені у вказаних населених пунктах. Спеціально розроблено питальник для фіксації назв їжі в мовленні носіїв говірок

Миколаївщини. На лексико-семантичному рівні вивчено варіативність лексем, що реалізують семеми, пов'язані з назвами їжі українців.

Пропонована кваліфікаційна робота є **теоретично цінною**, оскільки розширює теоретичні засади діалектології, фонетики, лексикології української мови, народознавства й етнолінгвістики.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в збереженні та введенні до наукового обігу нового говіркового матеріалу, який збільшить емпіричну базу української діалектології. Водночас зафіксований матеріал може прислужитися під час укладання спеціальних питальників і методичних посібників, під час розробки діалектних словників, курсів із діалектології, сучасної української мови (зокрема фонетики й лексикології), лінгвокраїнознавства та ін.; під час організації й проведення діалектологічної практики тощо.

Дослідження **апробовано** на II Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні», яка відбулася 19–20 лютого 2020 р. в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка; на Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Загальна та прикладна лінгвістика у колі антропоцентричних наук», що відбулася 27 березня 2020 р. у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського; на Всеукраїнській студентській конференції, яка відбулася у квітні 2020 р. в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова; на Всеукраїнській студентській науковій інтернет-конференції «Актуальні питання сучасної філології та журналістики», яка відбулася 19 квітня 2023 р. у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка; на студентській науковій конференції «Проблеми українського мовознавства», що відбулася 4 травня 2023 р. у Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова.

Також матеріали дослідження апробовано в наукових **публікаціях**: Андронатій А. Е. Назви виробів із тіста в говірках селищ Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.: лексико-семантичний аспект. *Філологічні студії*: зб. наук. пр. / відп. ред. Черноіваненко Є. М. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2021. Вип. 12. С. 3 – 5; Андронатій А. Е. Назви молочних продуктів у говірках селищ Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області: лексико-семантичний та етимологічний аспекти. *Філологічні студії*: зб. наук. пр. / М. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2022. Вип. 13. С. 43 – 50; Романченко А. П. Андронатій А. Е. Говіркова специфіка густативів. Записки з українського мовознавства. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2023. Вип. 30. С. 35-43 [1; 2; 53].

Структура роботи. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури (73 позиції) та додатків («Програма-питальник для збирання говіркової лексики», «Анкеті-відповіді», «Аудіозаписи говіркового мовлення», «Фотоматеріали»).

У вступі розкрито актуальність, тему, мету, об'єкт та предмет дослідження, описано методи, джерельну й фактичну базу, окреслено новизну, теоретичне й практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено назви їжі в контексті діалектологічних студій, з'ясовано поняття *говірка*, *наріччя*, *діалект*, *лексема*, опрацьовано розвідки науковців, які займалися вивченням вказаної проблематики.

У другому розділі зааналізовано дві ЛСГ «Вироби із тіста» та «Назви молочних продуктів», наголошено на особливостях діалекту цієї місцевості.

У третьому розділі схарактеризовано різновиди лексем на позначення ЛСГ «Перші стави: супи та їх різновиди» та «Гарячі страви: страви з картоплі».

У четвертому розділі зааналізувано ЛСГ «Страви тваринного і рослинного походження».

У п'ятому розділі висвітлено сутність асоціативного аспекту дослідження та проведено вільний асоціативний експеримент, результати якого розгорнуто схарактеризовано.

У висновках зроблено узагальнення.

РОЗДІЛ 1

НАЗВИ ЇЖИ В КОНТЕКСТІ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Поняття сучасної української національної мови обіймає літературну мову в усіх її функційно-стилістичних різновидах і народно-розмовну чи народно-діалектну мову. Ці різновиди національної мови перебувають у тісному взаємозв'язку. Кожний говір – це система, яка певними своїми ланками відрізняється від системи решти діалектів і від системи літературної мови.

Майже кожна з існуючих мов має у своєму складі багато місцевих, територіальних діалектів і говірок, що слугують засобом спілкування широких народних мас.

1.1. Стан вивчення говірок Західного Степу

Українська *діалектологія* – це наука про українську діалектну мову, про локальні різновиди української мови, її місцеві, територіальні діалекти. Вона вивчає закономірності живої народної мови в усій розмаїтості її говорів і говірок, а також географічне поширення діалектних явищ мови.

Найдрібнішою діалектною одиницею є *говірка* – цілісне мовне утворення без мовних відмінностей. Групу однотипних говірок називають говором. *Говір* – це територіально окреслене діалектне утворення, яке характеризується певною сукупністю діалектних ознак. Найбільшою діалектною одиницею є *наріччя* – найширше діалектне угруповання певної мови, до складу якого входять однотипні діалекти цієї мови.

Лексичні одиниці включаються в певне семантичне поле на підставі того, що вони містять об'єднуючу їх архісему (родову узагальнюючу сему, що властива всім одиницям певного класу і відображає їх загальні категоріальні властивості). Елементарним семантичним мікрополем є лексико-семантична група (далі ЛСГ) – відносно замкнутий ряд лексичних

одиниць однієї частини мови, об'єднаних архісемою конкретного змісту. Лексико-семантична група - це сукупність номенклатурних одиниць, об'єднаних певною внутрішньою організацією. При вивченні лексико-семантичної групи уточнюється склад цієї групи, здійснюється внутрішнє її членування, подається семантична характеристика компонентів, визначаються взаємовідношення між ними на підставі загальних семантичних та диференційних ознак, виявляється найдавніша фіксація, розглядаються семантичні зміни, які відбуваються у складі одиниць лексико-семантичної групи. За визначенням Зенкова, лексико-семантична група (ЛСГ) – це об'єднання слів, значення яких пов'язане з одним і тим же фрагментом дійсності. Слова, що входять до однієї ЛСГ, знаходяться в різних відносинах між собою: ієрархічних, супідрядності і протиставлення [36]. Отже, лексико-семантичні групи слів – це об'єднання двох, кількох або багатьох слів за їх лексичним значенням. Лексичні значення слів можуть бути близькі одне одному, можуть і зовсім не мати одне з одним ніяких зв'язків. Зрозуміло, що це відноситься як до прямих, так і до переносних значень слів, а також і до образного їх вживання.

Дослідження лексичного складу місцевих територіальних діалектів становить значний інтерес і залишається вкрай актуальним завданням сучасної лінгвістичної науки. На думку Л. А. Власової, опис найменувань матеріальних артефактів – носіїв інформації про щоденну життєдіяльність людини, яка дозволяє їй забезпечувати себе найнеобхіднішим – їжею, одягом, житлом, знаряддями праці, інструментарієм тощо, є вельми актуальним. Їжа, звичайно, посідає перше місце серед перелічених реалій. Лексика їжі та напоїв в українській мові та її говорах має тривале вивчення, оскільки є матеріальним носієм інформації про щоденну життєдіяльність людини [12].

Народний дух живе у діалектній мові. Тому вивчення українських діалектів є важливою й актуальною справою. Записані зразки говіркової мови є надійним джерелом для вивчення української діалектної мови, допоміжним

матеріалом для вивчення історії краю, зокрема історії його заселення.

Степовий говір – це один із новостворених говорів, які сформовані з неоднорідних діалектних елементів, різнотипні, різносистемні за генетичною основою. Разом із середньонадніпрянським та слобожанським степовий говір складає південно-східну діалектну групу української загальнонародної мови. Яка є найбільшою за ареалом і найпізнішою щодо формування.

У межах степового говору виокремлюють три групи: 1) західну, або південнобессарабську, сюди входять і власне степові говірки (між Дністром і Бугом); 2) центральну, або дніпропетровсько-запорізьку; 3) східну (донецьку).

До опису західностепових говірок степового говору південно-східного наріччя української мови зверталися у своїх працях П. Ю. Гриценко, В. П. Дроздовський, Ф. Т. Жилко, А. О. Колесников, В. М. Пачева, Г. Ф. Пелих, С. С. Поліщук, Л. І. Хаценко, Т. Г. Шевченко та ін.

Значна частина лексичного складу південностепових говірок поступово виходить з ужитку, тому для сучасного діалектолога є цінним збирання та дослідження цього матеріалу. Ф. Т. Жилко звернув увагу на те, що низка слів у говірках Західного Степу запозичена з молдовської та румунської мов. Напр., *nan¹шоѡа* – ‘кукурудза’, *‘дз’ама* – ‘спеціально приготовлена юшка зі свіжої риби’. Частина говірок містить запозичення з болгарської мови, скажімо, *дзан¹дзари* – ‘абрикоси’ тощо [25, с. 169–170].

П. Ю. Гриценко, досліджуючи західностепові говірки межиріччя Дністра і Дунаю, зафіксував запозичення зі східнороманських мов, напр., *бер¹бек* – ‘баран’ та ін. Одним з аспектів його студій стали теоретичні проблеми ареального варіювання української лексики. Він виявив, що розвиток лексичного складу українських говорів є результатом міжмовної взаємодії [13, с. 10–24].

В. П. Дроздовський займався дослідженням загальних і відмінних рис в лексиці говірок Бессарабського Примор’я і загальнонародної української

мови. Для порівняння використовував слов'янські, тюрко-татарські та ін. мови [23, с. 18–24].

В. М. Пачева виділила основну масу українських сіл і вивчила їхні говірки. Мова йде про села, що виникли в 60-ті рр. XIX ст. після еміграції ногайців до Туреччини. Заселяли території також росіяни, болгари, молдавани, але найбільше було переселенців із Полтавської, Харківської, Воронежської та Київської губерній [47, с. 5].

А. О. Колесников, займаючись вирішенням проблем сучасної діалектології, однією з найважливіших проблем своїх розвідок визначив системне дослідження лексики Південної Бессарабії. Через історичні умови в регіоні оселилися вихідці з різних місцевостей України. Це призвело до появи монодіалектного наріччя. Тому кожна українська говірка Південної Бессарабії містить елементи різних українських діалектів [34, с. 95–96].

Заналізувавши наукові праці, у яких вивчено західностепові говірки як частину степового говору південно-східного наріччя української мови, ми переконалися в тому, що вказані діалектні одиниці не є однорідними. Вони розвивалися і продовжують розвиватися в тісному контакті з сусідніми та віддаленими українськими говірками, а також – із говорами неслов'янських і слов'янських мов.

1.2. Ознаки західностепових говірок

Ознаки українських говорів представлено в «Атласі української мови». Водночас розв'язанням цього питання, у той чи інший період часу, займалися С. П. Бевзенко, Г. Г. Березовська, П. Ю. Гриценко, Ф. Т. Жилко, І. Г. Матвіяс, Н. П. Прилипко, С. С. Поліщук, А. П. Романченко, Т. Г. Шевченко та ін. Учені вивчили конкретні діалектні одиниці на рівнях фонетики, морфології, синтаксису, лексики тощо. Попри наявні мовознавчі розвідки детальний різнорівневий аналіз говіркових рис українського діалектного континууму й нині не втрачає своєї актуальності, оскільки фактичний матеріал дослідження

збагачує емпіричну базу національної діалектології, а його опис може прислужитися під час створення реєстру діалектних явищ [49, с. 18]. Ми зосередимо увагу на фонетичних та лексичних рисах західностепових говірок степового говору південно-східного наріччя української мови.

Степовий говір належить до наймолодших, який виник внаслідок численних дозаселень і переселень, які відбувалися у XVIII – на поч. XIX ст. і пізніше. Сюди переселялися люди із Середньої Наддніпрянщини, Поділля, Волині, Полісся, Слобожанщини, і це, певною мірою, відбилося у говірках півдня і сходу України. Лінгвісти говорять про помітну неоднорідність степових говірок і звертають увагу на те, що вони недостатньо досліджені порівняно з іншими говорами українського діалектного простору [4, с. 239].

У праці «Українська діалектологія» С. П. Бевзенка знаходимо інформацію про такі фонетичні ознаки степового говору, як:

– поширеність гіперичного «окання», тобто в заступленні голосного [а] голосним [о]: *оґро¹ном, он¹тека, о¹кац¹їйа*;

– деяке оглушення дзвінких приголосних у кінці слова чи складу: *по¹р¹їх, хл¹їп, т¹ашко*;

– ствердіння або часткове ствердіння [ц'], а також [с'] у частці [с'а]: *уми¹вайса, вер¹нуўса, л¹учица, п¹росица*;

– відсутність чергування [г], [к] із [з], [ц] у відмінкових формах іменників: *на но¹г¹ї, на йа¹линк¹ї*;

– вимова голосного [и] після губних: *фа¹мил¹їйа* [4, с. 239–241].

Опишемо яскраво виражені фонетичні ознаки західностепових говірок та проілюструємо їх прикладами говіркової лексики, зафіксованої в смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

1) Приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [ж], [ч], [ш] перед [і] будь-якого походження в більшості випадків пом'якшуються: *сн¹їданок, ц¹їлушка, млин¹ц¹ї, ку¹л¹їш, за¹т¹їрка*;

2) заміщення етимологічних [o] та [e] в новозакритих складах у наголошеній і ненаголошеній позиціях звуком [i] з послідовним пом'якшенням попереднього приголосного: *п'існий, п'ідлива, п'ідсолнуше* ¹*масло, пир'іг*;

3) у багатьох випадках зберігається споконвічна м'якість [p] як перед голосними, так і перед приголосними, у кінці слів, складів: *сп'ражити, бур'ак, кур'ачий, шк'рабати, п'ража*;

4) заміщення давнього [ѣ] у всіх позиціях звуком [i]: *п'інка, п'іна*;

5) подекуди втрата голосного [y] між приголосними: *ж'вати, полдн'ік*;

6) стягнення подовжених приголосних: *обирати, др'іж'і, смажен'а*;

7) повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних [o] та [a]: *ко^oн'ф'ети, ла^oп'іша, ко^aм'пот*;

8) взаємозаміна [xv] – [ф]: *перифатит'*.

Досліджуючи говори Середнього Надбужжя на основі сільськогосподарської лексики, С. С. Поліщук звертає увагу на риси західностепових говірок. Ілюстративний матеріал, який підтверджує вказані говіркові особливості, автор бере з живого мовлення носіїв відповідних діалектних одиниць.

1) Відсутність переходу [a] в [e] чи [i] після м'яких приголосних: *гил'ака, жоу'т'ак, з'аб, зим'л'анка, йаг'н'атко, кози'н'атко, ко'н'ака, пйат'нац'атка, пол'ана, сон'ачник, шу'л'ак, кар'топл'аній, л'од'а'ній, сп'іц'ал'но, гу'л'айе, л'а'гайе, над'і'л'ати, оброб'л'ат', попрау'л'ати, прига'н'ати* тощо;

2) заміщення давнього [ѣ] у всіх позиціях звуком [i]: *гор'іх, м'і'толка*,

ʼpʼička, sʼiʼvalka, sʼiʼčarka, ʼin, ʼbʼilii, ʼsʼiriʼi тощо;

3) заміщення етимологічних [o] та [e] в новозакритих складах у наголошеній і ненаголошеній позиціях звуком [i] з послідовним пом'якшенням попереднього приголосного: *вʼіз, кʼінʼ, ʼкʼінʼчик, стʼіл, тʼік, огʼpʼix, згрʼiʼбати* та ін.;

4) повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних [e] та [и]: *тше^нницʼa, сти^рнʼa, чи^решнʼa, ми^жa, риши^то, дири^уїаниї, кучи^равиї, сизози^лениї* та ін.;

5) помірно «укання»: *бо^у ʼїтун, го^уду^вати, вус^тук, ʼжолуб, шулу^шинʼa* тощо;

б) спорадичне «окання»: *обри^коса* тощо;

7) м'яка вимова зубних приголосних перед [i] будь-якого походження: *ʼdʼїка, кʼiʼзіл, ʼsʼівач, нос^лід, сʼnʼin, тʼік* та ін.;

8) наявність вставного [н] після [м] на місці [й]: *ʼїремнʼa, ʼsʼімнʼa, мнʼaʼгенʼка, мʼнʼати* та ін.;

9) розрізнення фонем [p] та [pʼ]: *бу^рак, г^радочка, ку^ратник, ʼnʼірʼa, бу^рачниї, кучи^равиї, шкʼірʼaниї, рʼaбенʼка, nʼрʼасти, вʼідмʼiʼрʼати*, але *nʼрʼадиwo* і *nʼрадʼiwo, го^лворʼатʼ* і *го^лворат*; з переважанням у кінці слів твердого звука [p]: *ко^лсар, помʼiʼдор*, але *ʼпахарʼ* тощо;

10) спорадично пом'якшена вимова [чʼ]: *ʼвʼиничʼa* тощо;

11) перехід звукосполучень [кв] та [хв] у [ф]: *фа^лсолʼa, фасо^лина, фасо^линʼa, ʼфʼіст, ʼфосʼтʼік* та ін.;

12) непослідовне збереження дзвінкості приголосних у кінці слів:

виног'рад, го'род, с'торож, але *ба'т'іг* і *ба'т'іх*, *плуг* і *плух*, *гар'буз* і *гар'бус* та ін.;

13) непослідовне оглушення дзвінкого приголосного перед глухим у середині слова: *'банка*, *гран'ки*, *г'р'атка*, *от'ходи*, *с'латкиї*, *бо'р'ітка*, *мо'туска*, але *'висадки* і *'висатки*, *'будка* і *'бутка*, *'ред'ка* і *'рет'ка* тощо;

14) непослідовне стягнення подовжених приголосних: *'в'інич'а*, *на'с'ін'а*, *бур'а'чин'а*, *каба'чин'а*, *квасо'лин'а*, *луш'пин'а*, *морк'вин'а*, *шулу'шин'а*, але *квасо'лин':а*, *ба'дил':а* і *ба'дил'а*, *картон'лин':а* і *картон'лин'а*, *'ран':а* і *'ран'а* тощо [50, с. 21–23].

П. Ю. Гриценко зауважує, що лексичні ознаки степового говору мають переважно вузьколокальний характер і здебільшого зумовлені міжмовними контактами різного часу [15]. Водночас С. С. Поліщук подає говіркову лексику сільського господарства, зафіксовану в мовленні носіїв західностепових говірок середньонадбузького ареалу: *ба'ран'чик* – ‘середина розрізаного кавуна’, *гар'буз* – ‘кавун’, *ка'бак* – ‘гарбуз’, *киш'ки* – ‘м’якоть у гарбузах, де знаходиться насіння’, *кочи'решки* – ‘коріння з листям, що залишається на грядці після збирання капусти’, *'вилка* – ‘вила’, *го'рох* – ‘маленькі кульки овечого, козячого і т. ін. посліду’, *коро'лиц'а* – ‘кролиця, самка кроля’, *лах'матка* – ‘курка з пір'ям на лапах’, *'подрапки* – ‘подра’, *шал'ман* – ‘клуня’ тощо [50, с. 23].

Морфологічні ознаки степового говору полягають у тому, що:

– в О. в. однини іменники жіночого роду поряд із закінченням *-ойу*, *-ейу* набувають закінчень *-ой*, *-ей*: *'хатойу* – *'хатої*, *зе"м'лейу* – *зе"м'л'ойу* – *зем'лей* – *зем'л'ой*;

– поширеними є закінчення *-iv* у Р. в. множини іменників жіночого і середнього роду: *xa't'iŷ*, *'noch'iŷ*, *'sol'iŷ*;

– у предметно-особових займенниках часто опускається у вимові звук [н]: *do'iŷogo*, *'kolo'iŷeyi*, *na'iŷix*;

– у формах 1-ї особи однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни не відбувається чергування [д], [т], [з], [с] із відповідними шиплячими: *'vod'u*, *κ'rut'u*, *'voz'u*;

– у мовленні відбувається паралельне вживання у 3-й особі однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни форм, напр.: *'hode* і *'hodit*, *n'pocə* і *n'pocit*;

– часто вживаються у 3-й особі множини теперішнього часу форми дієслів II дієвідміни на *-уть*: *'hod'ut'*, *'loml'ut'* тощо [42, с. 82–100].

Ознайомившись із фонетичними й морфологічними особливостями степового говору загалом, а також – із фонетичними та лексичними рисами західностепових говірок середньонадбузького ареалу як частини степового діалекту, ми провели паралель з говірками смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. і знайшли у вказаних діалектних одиницях багато спільних ознак. Цей факт підтверджує те, що обстежені нами говірки також є частиною степового говору південно-східного наріччя української мови.

1.3. Мовознавчі аспекти дослідження говіркових назв їжі

Досліджувати номінації продуктів харчування, страв і напоїв лінгвісти почали недавно. Найперше їх розглянуто в академічній «Історії української мови (лексика)» [61, с. 6].

Предметом лінгвістичного дослідження були назви окремих продуктів харчування та страв, що відображено в низці наукових і науково-популярних

статей, зокрема в працях В. В. Німчука, В. Й. Горобця, В. Л. Карпової, Н. Л. Осташ, І. Й. Ощипко, О. П. Перлюка, А. М. Поповського, В. П. Супруненко, І. П. Чепіги та ін.

Останнім часом лінгвісти активізували роботу в аспекті синхронічного дослідження лексики аналізованої тематичної групи в окремих українських говорах. Першою спробою ґрунтовного опрацювання діалектної лексики є монографія З. Т. Ганудель «Народні страви і напої (лексика українських говорів Східної Словаччини)». Дослідниця також уклала «Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини», у якому представлено назви страв, посуду та кухонного начиння [61, с. 6–7].

У досліджуваних пам'ятках староукраїнської мови гіперноменами продуктів харчування та страв були такі: *пища* < псл. *pitja, *страва* (*истрава*), *потрава* – (derivati псл. *traviti), *кормь* < псл. *kъrtъ, *кормля* < псл. *kortja, *покормь* < псл. *rokъrtъ, *hлldъ* < псл. *ědъ, *днє* < псл. *ědenъje, *hctва* < псл. *mstva, *дло* (*идло*) – запозичення із західнослов'янських мов, *вариво* < псл. *varivo, *варь* (*вара*) < псл. *varъ, *живность* (пор. діал. *живний* – ‘поживний’), *годовля* (від *годовати*), *легумина* (лат. *legumen*), *веты* (пол. *wety*) [61, с. 7].

Окрему групу спільнокореневих слів, які позначали в староукраїнській мові загальні назви продуктів харчування і страв, формують найменування - *ства*, *днє*, *дло* (*идло*). Найменування *днє*, *ства* є безсумнівними континуантами праслов'янських утворень із коренем *ěd* – “*дь*: *ства*, *страва*, *днє* (1627). Derivat *дло* запозичений із західнослов'янських мов (мабуть, через відсутність спрощення *дл* у *л*) [61, с. 8].

У староукраїнській мові *жито* (< *hito від *hiti – ‘жити’) – найуживаніша назва злакових рослин, яка одночасно була й продуктом харчування. У давньоукраїнську добу *жито* – ‘те, що родить земля’, ‘хлібні зернові культури’. Лексема *жито* семантично використовувалася як найменування одного з видів хлібних зернових культур у зв'язку з тим, що в цей час така культура була основною хлібною рослиною [61, с. 9].

Давньоукраїнська назва жита *ръжъ* < псл. *ръћъ у досліджуваних текстах трапляється дуже рідко і в XVII ст. була вже, напевне, архаїзмом: *родъ жита, рожъа*. У пам'ятках із середини XVII ст. з'являється назва *оркишъ*, що позначає полбу: *zea, јркишъ*. Назва запозичена з татарської або турецької мови (*urkiль* – ‘просо, ячмін’), збережена в українських говорах [61, с. 9].

Імовірно, що слово *рыжъ* (*рижъ*) – ‘рис’ потрапило до української мови саме в староукраїнську добу: *камень рыжу*. Воно вжито тільки з єдиним значенням – ‘зерно, призначене для приготування страв’, адже рис в Україні не вирощували. Це підтверджує також виявлена словосполучка *каша рыжовая*: *каша рыжовая зъ шафраном*. Здебільшого назву відзначено у фонетичній формі *рыжъ*. У сучасній українській літературній мові вживається у формі *рис*, яке є новим запозиченням через російську мову. У говірках південно-західного наріччя назву вживають у старій формі *риж* [61, с. 9–10].

Назву *гречка* етимологи пов'язують із коренем *грек-*, бо рослина з'явилася у східних слов'ян через греків. У пам'ятках староукраїнської мови вперше помічаємо цю назву на початку XVI ст. Тобто, саме з того часу вона й відома в українській мові. У зазначений період спорадично відзначена фонетична форма *грика*, запозичена з польської мови (*gryka* – ‘гречка’) [61, с. 10].

Харчовий продукт, який добувався результатом перетирання, подрібнення зерна внаслідок помелу, позначали лексеми *мука* < псл. *mlka і *борошно* < псл. *borъlno. Ці назви були однаковиими на рівні семантики. Слово *борошно* в давньоукраїнській мові функціонувало зі значенням – ‘їжа, пожива’. З кінця XVI і протягом XVII ст. аналізована назва все частіше з'являється поряд із лексемою *мука* з однаковою семантикою. А вже в 30–40-х роках XVIII ст. слово *борошно* вільно використовують на певних територіях поряд із давнім *мука* як рівнозначний термін. На сучасному етапі слово *мука* як літературне вживається лише в російській мові, а в українській

його трактують як розмовне [61, с. 10].

Як назва продукту, що був безпосередньою основою для випікання хліба, у пам'ятках староукраїнської мови засвідчено назву *тісто* – континуант псл. **tmsto*. На диференціацію видів тіста вказують прикметники-конкретизатори *прісноє* та *квасноє*. У сучасній українській літературній мові лексема *тісто* зберігає своє початкове значення – ‘в'язка маса різної густоти з борошна, замішаного на воді, молоці і т. ін., часто з додаванням дріжджів’ [61, с. 10].

На позначення городньої та садової продукції зафіксовано лексему *овочь*, яка переважно представлена в церковнослов'янській формі *овощь(-ь)*: *увь огородахъ капуста, морквы, цебули, петрушки, пастернаковъ, огорковъ, маки – то все поламали, порвали, покопали, на остаток свиней и съ семь напустили и в нивечь овощи зь огородовъ обернули*. Лінгвісти пов'язують назву з псл. **ovoktь*. З кінця XVI та впродовж XVII ст. в деяких пам'ятках помічаємо також полонізм *овоць* (пол. *owoc*) з єдиним значенням – ‘фрукти’ [61, с. 11].

Багато назв городньої та садової продукції схожі з ботанічними найменуваннями рослин. У досліджуваній період видові назви городніх рослин та їхніх плодів представлено такими лексеми: *капуста* < псл. **kapusta*, *лукъ* < псл. **lukъ*, *морква* < псл. **tьrku*, *дыня* < псл. **dun'a*, *редька* < псл. **rьdьku*, *чеснокъ* < псл. **uesnъkъ*, *огорокъ* (гр. *βεηχανη*), *цибуля (цебуля)* < пол. *cybula* < лат. *szrilla*, *гарбузь* (з тюркських мов полов. *гарбуз*, *карбуз*), *маліонъ* (запозичення через ст.-пол. *malon*, *melon*). У пам'ятках середини XVII ст. лексема *маліонъ* функціонувала поряд із назвою *дыня (диня)* з аналогічним значенням. Слово *мал'она* збережене в буковинських говірках [61, с. 12].

На позначення фруктів у досліджуваних пам'ятках виявлено такі назви: *яблуко* < псл. **ablъko*, *груша* < псл. **gruъa*, *слива* < псл. **sliva*, *вишнU* < псл. **vільn'a*, *черешньU* < псл. **uerъn'a*, *орхъ* < псл. **ormxъ*, *шипокъ* < псл. **льpъkъ*, *смоква* < псл. **stoku*, *мигдаль* < ст. пол. *tygdai*, *бросквина* <

ст. пол. *brzoskinia*, *пигва* (пол. *pigwa*, ст. чес. *pihva* < д.в.н. *figa*), *гранатъ* < нім. *Granat* (-*apfel*) із лат. *pŕŕmin grvnetum*, *финикъ* < гр. *ϰνЯνίο* – ‘пальма, переважно фінікова’, *дактиль* < гр. *δЪκφхлт* – ‘фінік’ (пор. пол. *daktyl*), *маслина* < ст. сл. *ìàñĕĕìà*, *олива* (оливка) < ст. пол. *Oliwa* [61, с. 12].

У досліджуваних джерелах на позначення жирів рослинного походження зафіксовано назви *масло* < псл. **mazslo*, *олива* < псл. **oliva*, *олї* (*олекъ*) < псл. **olmjь*. Семантичний компонент лексеми *масло* – ‘рослинний жир’ у староукраїнській мові почав утрачатися у зв’язку з появою слів *олї*, *олива* з таким самим значенням: *и вина и јлею и муки чистое...* (XVI ст.) [61, с. 13].

На позначення рідких страв виявлено лексеми *борщъ* < псл. **bьrьльиь* < **bьrstjь* – ‘борщівник’ (ботанічна назва), *поливка* (від *поливати*), *юха* (*юшка*) < псл. **јуха*, *щерба* (з тюрк. мов – пор. крим.-тат. *сѳrba*). Назва відомої української національної страви борщу в досліджуваних текстах уперше зафіксована в 1598 р. як демінутив *борщикъ* (*борьсчикъ*): *з одное мисочки поливку албо борщик хлечут* (1598). Слово згодом розширило свою семантику і стало позначати ще й страву саме тому, що в борщівника гостре на смак листя. Розвиток семантичної структури лексеми відбувався так: ‘борщівник’ > ‘юшка з борщівника’ > ‘юшка, суп із буряка і капусти’ (укр.). Пізніше слово поширилося в інших мовах: рос. *борщ*, слц. *borьli*, болг. *борш* тощо [61, с. 14].

Л. М. Борис зробила аналіз тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках. Дослідниця розглянула теоретичні й методологічні засади вивчення динаміки народної кулінарної термінології. Водночас вона детально описала динаміку кулінарних назв за біологічною характеристикою продукту, звернувши увагу на назви страв рослинного походження, назви овочевих страв, назви страв тваринного походження, назви гарячих м’ясних страв. Приділено увагу й динаміці народних назв за кулінарною термінологією. Ідеться про назви рідких страв, назви холодних закусок та назви кондитерських виробів, поширених у буковинських говірках. Також

Л. М. Борис вивчила динаміку назв напоїв у вказаних говірках, вирізвивши назви алкогольних (*вино, пиво* тощо) та неалкогольних (*квас, компот* тощо) напоїв [8].

Перелік праць, присвячених назвам їжі в говірках карпатського ареалу, збагачують студії Е. Д. Гоци. Аналізуючи тематичну групу назв їжі, дослідниця наголошує, що ядро цієї лексики становлять давні назви, успадковані українською мовою з праслов'янської, а більшість записаних у говірках Карпат назв відома й іншим українським говорам [17].

Над аналізом назв молочних продуктів та продуктів рослинного походження працював Й. О. Дзензелівський. На позначення різновидів молочних продуктів та виробів із них учений виявив лексеми *молоко* < псл. *melko, *сметана* < псл. *sъmetana або *smktana*, *сыръ (сиръ)* < псл. *syръ, *сироватка* (від *сыровъ* – ‘сирий’), *кислякъ* (від *кислий*), *мандрикъ* < пол. *maldrzyk*, *брынџа* (етимологію не з'ясовано). Лексему *брынџа* вживали для найменування овечого сиру. Українські етимологи стверджують, що вона відома з XVIII ст. Однак в одній із житомирських актових книг ця назва зафіксована ще в першій половині XVII ст.: *масла кгорнец, сыра, брынџды*.

Г. М. Мазур досліджувала обрядову кулінарну лексику, а саме назви хліба, і з'ясувала, що загальною назвою для хліба у всіх обстежених говірках надсянськонадністрянського суміжжя є лексема *хл'in(б)*. Спорадично було записано назву *ку^лач*. Слово *ку^лач* виводять з псл. *kolačъ* – ‘печений хліб круглої форми’, яке походить від *kolo* – ‘коло’; пор.: поліс. *кал'ач* – ‘бублик’, зхполіс. *кал'ач* – ‘бублик’, ‘спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля’, ‘булка, прибрана квітами і стрічками, з якою молода з друзками їде на вечорниці до молодого під час випікання короваю’, ‘обрядовий хліб на весіллі (замість короваю)’. На позначення пшеничного хліба в обстежених говірках поширені назви: *пши^лничний хл'in*, *пше^лничний хл'in* (Ост, Тр, Стр); *б'ілий хл'in*. Зі значенням ‘хліб із борошна першого та вищого гатунків’, який уживали зазвичай у свята, дослідниця зафіксувала лексему *восух*. Різниця у значенні між хлібом і восухом утворена на основі:

гатунку борошна: *б'іле / ту то називали в'осух / а чорний хл'іп / ту то йе хл'іп*; виду борошна: *с пше¹ничнойі му¹ки бу¹ с¹печиний в'осух / а зу¹ житнойі бу¹ с¹печиний хл'іп / а с куку¹рузи була с¹печина переп'ічка*; форми хліба: *пи¹чут з рук хл'іп / а в'осух ўже пикли ў па¹тел'ни* [39, с. 157–165].

До опису найменувань хліба зверталися також дослідники говорів північноукраїнського (В. Л. Конобродська, П. Ф. Романюк), південно-східного (К. Д. Глуховцева, І. В. Магрицька, В. Ю. Дроботенко) та південно-західного (М. В. Бігусяк) наріч. Особлива увага в українському мовознавстві приділена назвам картоплі та страв із неї (праці Я. В. Закревської, А. В. Майбороди, М. К. Тимченко).

Назви меду як продукту харчування в українських говірках досліджували Т. М. Тищенко, І. В. Шматко та ін. На позначення густої солодкої маси, яку бджоли виробляють із зібраного на рослинах цукристого соку – нектару, зафіксовано питому лексему *мед*, семантична структура якої складається із сем ‘перероблений нектар’, ‘квітковий нектар, який збирають бджоли’, ‘легкий хмільний напій, приготовлений із меду’. Сема ‘квітковий нектар, який збирають бджоли’ імпліцитно передається словосполученнями *іти по мед, піти по мед* – ‘літати за взятком’, *принести меду* – ‘повернутися зі здобиччю’. У синонімічні відношення в досліджуваних говірках із лексемою *мед* вступає лексема *ўз'аток*. Загальнонародній мові вона відома зі значеннями ‘здобич, яку беруть бджоли з квіток медоносних рослин’, ‘кількість меду, зібраного в пасіці або в окремому вулику за певний проміжок часу’. У східноподільських говірках лексема набуває ще значення ‘мед, продукт бджільництва’, що виразно ілюструє такий контекст: *первий ўз'аток / б'ілий / другий / з липи; ўз'аток / це мед* [58].

Отже, протягом останніх десятиліть помітно активізувалася робота з вивчення лексики на позначення продуктів харчування, страв та напоїв як в етнологічному (етнографічному), так і в лінгвістичному аспектах.

РОЗДІЛ 2

НАЗВИ СТРАВ ІЗ БОРОШНА Й МОЛОКА В ГОВІРКАХ АРБУЗИНСЬКОГО Р-НУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛ.: ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

2.1. ЛСГ «Назви виробів із тіста»

У сучасній українській літературній мові лексема *тісто* зберігає своє початкове значення – ‘в’язка маса різної густоти з борошна, замішаного на воді, молоці і т. ін., часто з додаванням дріжджів’ [СУМ-11 X, с. 149], у пам’ятках староукраїнської мови засвідчено найменування *тсто* – континуант псл. **tmsto*. На диференціацію видів тіста вказують прикметники-конкретизатори *прісноє* та *квасноє* [61, с. 16]. Для реалізації семми ‘розчина, закваска для тіста’ в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. виявлено лексеми *о'пара* і *д'рож'і*.

Детальніше будемо розглядати ЛСПГ «Назви хліба та його частин» і ЛСПГ «Назви виробів із прісного тіста».

2.1.1. ЛСПГ «Назви хліба та його частин»

До ЛСПГ «Назви хліба та його частин» уналежнюємо слова та словосполучення *х'л'іб*; *м'йакот'* (фонетичний варіант – *!м'акот'*), *!м'акуш* (фонетичний варіант – *!м'акиш*), *м'йа'кушка* (фонетичні варіанти – *м'а'кушка*, *м'н'акушка*), *ско'ринка*; *ок'райец'*, *ц'і'лушка*, *ц'і'лушечка*, *гор'бушка*, *!корочка*; *!шмат*, *ок'райец'* (фонетичний варіант – *ок'райіц'*), *шма'ток*, *ве'ликий ку'сок*, *ку'сок*, *да'раб*, *п'ід'палок*, збережені в мовленні жителів смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Лексема *х'л'іб* зафіксована в одинадцятитомному «Словнику української мови» з п'ятьма значеннями, першим із яких є ‘харчовий

продукт, що випікається з борошна' [СУМ-11 XI, с. 78]. Із цим самим значенням слово відоме й в обстежених нами говірках.

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'м'якушка, м'яка частина хліба та хлібних виробів' реалізується в слові *м'якушка* та його фонетичних варіантах *м'якушка*, *м'н'якушка*, а також в іменниках *м'якот'*, *м'якиш*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами записуємо фонетичні варіанти деяких із них, скажімо, *м'якот'*, *м'якуш*, та іменник *скоринка*. В українській літературній мові слово *м'якушка* відоме зі значенням 'м'яка частина хліба та хлібних виробів, що міститься під скоринкою'; *м'якоть* – 'те саме, що *м'якуш*', тобто 'підшкірна частина плодів, ягід тощо' [СУМ-11 IV, с. 838]. Натомість значення лексеми *скоринка* – 'зменш. до *скорина*', тобто 'твердий зовнішній шар хліба, пирога і т. ін.' [СУМ-11 IX, с. 299], відмінне від зафіксованого у вказаній говірці.

Значення 'перший кусок хліба, відрізаний від цілої хлібини' в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слів *ок'райец'*, *ц'ілушка*, *ц'ілушечка*, *гор'бушка*, *корочка*. Слід зауважити, що жителі смт Арбузинка надають перевагу назвам *ок'райец'*, *ц'ілушка*, *ц'ілушечка*, *гор'бушка*, а мешканці смт Костянтинівка – *корочка*, *ок'райец'*, *ц'ілушка*, *гор'бушка*. В українській літературній мові слова *окраєць* та *ц'ілушка* виступають абсолютними синонімами й реалізують значення 'скибка, відрізана від непчатого краю хлібини' [СУМ-11 V, с. 676; XI, с. 234].

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'великий окраєць (кусок) хліба' реалізується в іменниках *ок'райец'* (фонетичний варіант – *ок'райіц'*), *шмат*, *шматок*, *великий кусок*, *кусок*, що відповідає нормам української літературної мови, де означає 'частина

відділена, відбита, відрізана і т. ін. від чогось; кусок' [СУМ-11 XI, с. 499]. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами записуємо іменники *да'раб* і *п'ід'палок*. Перше слово в літературній мові відсутнє, тому вважаємо його власне говірковим. Лексему *підпалок* словник фіксує як діалектизм зі значенням 'перепічка' [СУМ-11 VI, с. 479], що свідчить про розширення плану змісту цієї назви в обстежених говірках.

Заналізувавши назви хліба та його частин, записані в говірках смт Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., робимо висновок, що вони, здебільшого збігаються з найменуваннями, відомими в українській літературній мові, проте значення деяких слів, поширених у вказаних населених пунктах, відрізняються від значень, поданих у лексикографічних джерелах, певним смисловим навантаженням і більшою сферою застосування.

Отже, говіркова лексика на позначення назв хліба та його частин, записаних у говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., є цінним джерелом поповнення словникового складу лінгвістичних й етнографічних матеріалів.

2.1.2. ЛСПГ «Назви виробів із прісного тіста»

До ЛСПГ «Назви виробів із прісного тіста» уналежнюємо слова та словосполучення *пла'чинда* (фонетичний варіант – *пла'цинда*), *пи'р'іг*, *'фанок*; *га'лушки*; *лап'ша* (фонетичний варіант – *лоп'ша*), *'локишина*, *'локшинка*, *дороч'ки*, *мака'рони*, збережені в мовленні жителів смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Значення 'прісний пиріг із сиром, гарбузом чи іншою начинкою' в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слова *пла'чинда*, його фонетичного варіанта *пла'цинда*, а також найменувань

ni'p'ig і *'фанок*. Слід зауважити, що жителі смт Арбузинка надають перевагу назвам *пла'чинда* (фонетичний варіант – *пла'цинда*) та *ni'p'ig*, а мешканці смт Костянтинівка – *'фанок*, *пла'чинда*, *ni'p'ig*. В одинадцятитомному «Словнику української мови» лексема *плачинда* відома як ‘виріб із тіста (переважно прісного), що має плескату форму, з начинкою із сиру, гарбуза і т. ін. або без неї; вид пирога’ [СУМ-11 VI, с. 572]; *пиріг* – ‘печений виріб із тіста з начинкою’ та ‘вареник’ [СУМ-11 VI, с. 356], де останнє – діалектизм. Слово *'фанок* у лексикографічному джерелі не знаходимо, тому вважаємо його власне говірковим.

Говорячи про ‘страви з різаних або рваних шматочків прісного тіста, зварених на воді або на молоці’, виокремлюємо найменування *га'лушки*, яке співвідносимо з відповідними діями, адже інформанти розрізняють назви залежно від форми, розміру або способу приготування. Це ілюструє мовлення жителів смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., де нам пояснили, що *га'лушки* бувають «*'так / 'p'izan'i / ш'ч'іnan'i //*» (Бичкова Г. М.). Водночас ми дізналися: «*в'ід'м'ін':іст' 'саме у'ст'рав'і 'де во'ни викорис'тову'ют'с'а / 'є 'суп 'є га'лушки з'часни'ком //*» (Зубова Є. І.). Значення розглядуваного слова в діалектному мовленні та в українській літературній мові збігаються [СУМ-11 II, с. 22].

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘локшина, виріб із прісного пшеничного тіста у вигляді тонких висушених смужок, страва, приготовлена з цього виробу’ реалізується в іменниках *лап'ша*, *'локшина*, зменш.-пестл. *'локшинка*, що відповідає нормам української літературної мови, де вказані слова вступають у синонімічні відношення й називають ‘виріб із прісного пшеничного тіста у вигляді тонких висушених смужок’ [СУМ-11 IV, с. 543]. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. записуємо іменники *лап'ша*

(фонетичний варіант – *лоп'ша*), *локшина*, *мака'рони*, *дороч'ки*. Очевидно, останнє слово є фонетичним варіантом лексеми *тороч'ки*, тому можемо говорити про метафоричне перенесення назви з одного явища дійсності на інше за подібністю форми. Стосовно популярної нині лексеми *макарони* зазначимо, що в українській літературній мові вона реалізує семему 'харчовий продукт із прісного пшеничного тіста, виготовлений у вигляді сухих довгих трубочок' [СУМ-11 IV, с. 601].

Заналізувавши назви виробів із прісного тіста, збережені в мовленні жителів смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., доходимо висновку, що більшість діалектних назв збігається з літературними, але фіксуємо й деякі відмінності зокрема на фонетичному та лексичному рівнях, що свідчить про самобутність заналізованих говірок.

2.2. ЛСГ «Назви молочних продуктів»

Молочні продукти – харчі, що виробляються з молока. Переробка молока в харчі відбувається для надання особливих смакових якостей і підвищення стійкості до зберігання.

Семема 'молочні продукти' в одинадцятитомному «Словнику української мови» фіксується як *на'б'іл* [СУМ-11 V, с. 17].

На позначення різновидів молочних продуктів та виробів із них виявлено лексеми *молоко* < псл. **melko*, *сметана* < псл. **sъmetana* або *smktana*, *сыръ* (*сиръ*) < псл. **syръ*, *сироватка* (від *сыровъ* – 'сирій'), *кислякъ* (від *кислий*), *мандрикъ* < пол. *maldrzyk*, *брынџа* (етимологію не з'ясовано) [61, с. 16].

Далі детальніше розглянемо ЛСПГ «Назви молока та його різновидів» і ЛСПГ «Назви молочнокислих продуктів».

2.2.1. ЛСПГ «Назви молока та його різновидів»

До ЛСПГ «Назви молока та його різновидів» уналежнюємо найменування *моло¹ко*; *пар¹не моло¹ко*, *теплойе моло¹ко*; *кип¹йа¹чоне моло¹ко*, *п¹р¹ажине моло¹ко*, *парине моло¹ко*; *п¹інка* (фонетичні варіанти – *п¹енка*, *пенка*), *п¹л¹іўка*, *п¹л¹оночка*, *п¹р¹ажа*, *ш¹курка*, *ш¹курочка*; *ку¹лайстра*, *моло¹зиво*, поширені в говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Лексема *моло¹ко* зафіксована в одинадцятитомному «Словнику української мови» з чотирма значеннями, першим із яких є ‘біла рідина, що виділяється молочними залозами жінок і самиць ссавців після пологів для годування дітей, малят’ [СУМ-11 IV, с. 789]. Молоко матері особливо важливе для підтримки імунної системи впродовж перших днів життя, також воно забезпечує дитинча поживними речовинами. Молоко є емульсією крапель жиру у воді [43]. Водночас указана лексема в українській літературній мові реалізує семему ‘така рідина, одержувана від деяких сільськогосподарських тварин, як продукт харчування’ [СУМ-11 IV, с. 789], що збігається з даними, записаними автором під час збору говіркового матеріалу.

Молоко – псл. *melko зіставляється з рос. *молокита* – ‘болото’. Найбільш імовірним є давній зв’язок із *молозиво* (псл. *melzivo – ‘доїти’) [ЕСУМ III, 504].

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘свіжовидоєне молоко’ реалізується в словосполученні *пар¹не моло¹ко*, що відповідає нормам української літературної мови, де означає ‘щойно надоєне молоко’ [СУМ-11 VI, с. 72]. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаною назвою записуємо словосполучення *теплойе моло¹ко*, перше слово якого вказує на температуру

описуваного продукту. Звертаємо увагу, що воно є росіянізмом. Спорадично в обох говірках із цим самим значенням фіксуємо слово *моло¹ко*.

Говорячи про молоко та його різновиди, виокремлюємо також найменування *кип'я¹чоне моло¹ко*, *п'р'ажине моло¹ко*, *парине моло¹ко*, які співвідносимо з відповідними діями. Скажімо, семема 'кип'ятити молоко' в обстежених говірках є реалізацією лексем *кип'ятити*, *п'р'ажити*, *парити*. Остання з яких збережена в мовленні жителів смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. Нам пояснили, що «*кип'ятити йаки¹чо на пли¹т'і / п'р'ажити у не¹ч'і а¹бо ду¹хоу¹ц'і //*» (Проха Т. С.).

Слово *кип'ятити* в українській літературній мові має значення 'нагріваючи рідину, доводити її до кипіння', 'тримати, варити в киплячій рідині для надання певних властивостей' [СУМ-11 IV, с. 151]. Дієслово *пряжити* є синонімом слова *прягти*, що реалізує значення 'довго кип'ятити, витримувати на малому жару в печі (молоко, вершки)' [СУМ-11 IV, с. 151] та ін. Згідно з даними одинадцятитомного «Словника української мови» лексема *парити* реалізує шість семем, одна з яких – 'приготовляти в закритій посудині за допомогою пари' [СУМ-11 VI, с. 69].

Дослідники звертають увагу на те, що домінантна ознака 'спосіб збереження тепловою обробкою' формує ТГ: а) *п'р'ажене моло¹ко*, *пар'інка*, *с'парене молоко* [Горб. III, с. 315], *паринина* (фонетичний варіант – *паренина*) [Жел. II, с. 601]; б) *ва'рене моло¹ко* (заг.), *кип'я¹чоне моло¹ко* (заг.) [8, с. 92].

Значення 'коричнева чи кремова плівка, що виникає на молоці, довго пряженому на малому жару в печі' в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слів *п'іна*, *п'інка* (фонетичні варіанти – *п'енка*, *пенка*), *п'л'їука*, *п'л'оночка*, *п'р'ажка*, *ш'курка*, *ш'курочка*. Слід

зауважити, що жителі смт Арбузинка надають перевагу назвам *п'л'їўка*, *п'інка* (фонетичний варіант – *п'енка*), *ш'курка*, *ш'курочка*, а мешканці смт Костянтинівка – *ш'курка*, *п'іна*, *п'інка* (фонетичний варіант – *п'енка*), *п'л'оночка*, *п'р'ажка*.

Проведемо паралелі з українською літературною мовою. Слова *піна* – ‘непрозора легка пухляча маса, утворена на поверхні рідин від сильного коливання, збовтування, нагрівання, бродіння і т. ін.’ [СУМ-11 VI, с. 535] тощо; *пінка* – ‘пестл. до *піна*’ та ‘густа плівка на поверхні молока, вершків і т. ін., що утворюється після нагрівання’ [СУМ-11 VI, с. 536] тощо; *плівка* – ‘тонкий покрив, шар (льоду, пилу, жиру і т. ін.) на поверхні чого-небудь’ [СУМ-11 VI, с. 585] та ін. свідчать про тісний зв’язок словника аналізованих говірок із літературною нормою. Іменник *пряжа* – ‘довга тонка нитка із зсуканих, порівняно коротких волокон (конопель, льону, бавовни, вовни і т. ін.), яку одержують при прядінні’ [СУМ-11 VIII, с. 365] тощо вказує на самобутність лексики говірки смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. Найменування *шкурка* – ‘зменш. до *шкура*’, ‘те саме, що *кірка*’; зменш.-пестл. форма *шкурочка* [СУМ-11 XI, с. 486; СУМ-11 IV, с. 168] унаслідок метафоризації, скажімо: *шкурка норки*, *шкурка яблука*, *шкурка калюжі* / *шкурка на молоці*, підтверджують розширення обсягу значення вказаних лексем в обстежених говірках.

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘молозиво, густе молоко корови та ін. перед пологами та в перші дні після пологів’ реалізується в іменнику *мо'лозиво*, що відповідає нормам української літературної мови, де означає ‘густе молоко, яке виділяється молочними залозами самиць ссавців перед пологами і в перші дні після пологів’ [СУМ-11 IV, с. 789]. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаною назвою записуємо іменник *ку'лаїстра*.

Заналізувавши низку найменувань на позначення назв молока та його різновидів, записаних у говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., робимо висновок, що вони, здебільшого збігаються з назвами, відомими в українській літературній мові. Проте значення деяких слів, поширених у вказаних населених пунктах, відрізняється від значень поданих у словниках певним смисловим навантаженням і більшою сферою застосування.

2.2.2. ЛСПГ «Назви молочнокислих продуктів»

До ЛСПГ «Назви молочнокислих продуктів» уналежнюємо слова та словосполучення *кис'л'ак*, *кисле молоко*, *квас'ное молоко*, *ке'ф'ір*, *коло'туха*, *просток'ваша*; *си'рватка*, *сиворотка*, *квас'ниц'а*, *жен'тиц'а*; *сир*, *т'ворог*; *сме'тана*, *сл'іўка*, збережені в мовленні жителів смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

У заналізованих говірках значення 'кисляк, загусле кисле молоко' є реалізацією найменувань *кис'л'ак*, *кисле молоко*, *квас'ное молоко*, *ке'ф'ір*, *коло'туха*, *просток'ваша*. Слід зауважити, що жителі смт Арбузинка надають перевагу назвам *кис'л'ак*, *просток'ваша*, *кисле молоко*, а мешканці смт Костянтинівка – *квас'ное молоко*, *ке'ф'ір*, *коло'туха*, *просток'ваша*, *кис'л'ак*. В українській літературній мові слово *кис'л'ак* має одне значення 'загусле кисле молоко' [СУМ-11 IV, с. 174].

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'сироватка з коров'ячого молока' реалізується в назвах *си'рватка*, *сиворотка*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами записуємо іменники *квас'ниц'а*, *жен'тиц'а* (мадярського походження), *си'рватка*, *просток'ваша*.

Згідно з даними одинадцятитомного «Словника української мови» лексема *сироватка* реалізує дві семеми, одна з яких – ‘рідина, яка виділяється при згортанні молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру’ [СУМ-11 IX, с. 200].

Говорячи про *сир* – ‘продукт, одержаний підігріванням кислого молока і відокремленням сироватки’ та його різновиди, виокремлюємо також найменування *сир* і *т'ворог*, які співвідносимо з відповідними діями. Думки більшості людей, із якими ми спілкувалися під час збирання говіркового матеріалу, збігається на тому, що лексеми *сир* і *т'ворог* указують на один і той самий продукт. Лише дехто з інформантів зауважив, що ці слова позначають два різних продукти. Нам пояснили, що «*дл'а л'у'деї з м'іста / т'ворог з молока 'випаренїї / а сир це твердий //*» (Голубенко О. С., Партная В. В.). За даними одинадцятитомного «Словника української мови» лексема *сир* має два значення: ‘харчовий продукт, який одержують із молока при його сквашуванні й відокремленні сироватки’ і ‘харчовий продукт у вигляді твердої або напівтвердої маси, який виготовляють шляхом сквашування молока й дальшої обробки згустка’ [СУМ-11 IX, с. 197]. Слово *т'ворог* у вказаному лексикографічному джерелі відсутнє.

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. і в говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘сметана’ реалізується в лексемі *сметана*, що відповідає нормам української літературної мови, де означає ‘верхній жирний шар кислого незбираного молока; сквашені вершки’ [СУМ-11 IX, с. 402]. Спорадично в говірковому мовленні з цим самим значенням фіксуємо слово *сл'їрка*.

Заналізувавши назви молочнокислих продуктів, поширених у смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., ми дійшли висновку, що більша частина описаних назв проста і звична для

сучасних назв кисломолочних продуктів. Завдяки живому мовленню інформантів ми дізналися про те, що деякі лексеми є запозиченими з венгерської (мадярської) мови.

РОЗДІЛ 3

НАЗВИ ГАРЯЧИХ СТРАВ У ГОВІРКАХ АРБУЗИНСЬКОГО Р-НУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛ.: ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

3.1. ЛСГ «Гарячі традиційні страви»

Гарячі страви – поєднання продуктів харчування, які доведені до кулінарної готовності, порційні, оформлені і готові до споживання. Страви цінуються за їхні смакові властивості, які можна назвати найголовнішою ознакою всіх харчових продуктів, але смакове сприйняття дуже індивідуальне й важко піддається вербальному опису [51].

Семема 'страва' в одинадцятитомному «Словнику української мови» фіксується як *ʹїїжа, харʹч'і* [СУМ-11 IX, с. 746]. Лексема 'страва' в одинадцятитомному «Словнику української мови» фіксується з двома значеннями, першим із яких є 'приготовлені для їди продукти харчування' [СУМ-11 IX, с. 746]. Водночас указана лексема в українській літературній мові реалізує семему 'те, що їдять, вживають для харчування' [СУМ-11 IX, с. 746].

Вживання страв у різних народів особливе. Страви одного народу називають кухнею цього народу. Далі детальніше розглянемо ЛСПГ «Перші страви: рідкі страви та їх різновиди» і ЛСПГ «Другі страви: страви з картоплі».

3.1.1. ЛСПГ «Перші страви: рідкі страви та їх різновиди»

До перших страв завжди відносять рідкі страви, це супи, бульйони, борщі, юшки, супи, щерби, куліші ...

Перші страви сприяють збудженню апетиту й активізують діяльність травних залоз, що пояснюється наявністю у більшості супів екстрактивних речовин. Перші страви, приготовані з різних овочів, забезпечують організм

вітамінами та мінеральними речовинами, у складі густої частини супів є харчові волокна, які стабілізують систему травлення.

Загальними назвами для рідких страв в обстежених говірках є: *p'it'ke*, *p'it'койе*, *'перше*, *'першуйе*.

До ЛСПГ «Перші страви: рідкі страви та їх різновиди» уналежнюємо найменування *суп*, *'супчик*, *'йушка*; *кул'іш*; *бул'йон*, *'левеш*; *'боршч зелений / червоний / п'існий / 'риб'ачий*, поширені в говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Лексема *суп* зафіксована в словнику зі значеннями ‘рідка страва, яка являє собою перев. м'ясний, рибний або грибний відвар з овочами, крупами і т. ін.; юшка’ [СУМ-11 IX, с. 844]. Слово *суп* не є поширеним у досліджуваному ареалі й з'явилося під впливом літературної мови. Лексема *суп* – запозичення із французької мови: фр. *Suppe* = суп, юшка ‘походить від галлороманського *supra* = приправлене’, *suppare = приправляти’ [ЕСУМ V, с. 476].

Як у говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., так і у говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘суп (загальна назва)’ реалізується в іменниках *суп*, *'супчик*, *'йушка*, що відповідає нормам української літературної мови.

Найменш популярною першою стравою в досліджуваній місцевості є куліш, його майже не готують і рецепт цієї страви мешканцям майже не відомий. Куліш – це густий суп (звичайно з пшона), заправлений салом. Для мешканців смт Арбузинка і смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘куліш’ так і реалізується в іменнику *кул'іш*, що відповідає нормам української літературної мови, де означає ‘густий суп (звичайно з пшона)’ [СУМ-11 IV, с. 391].

Якщо говорити про ‘чистий відвар з м'яса без овочів і приправ’ [СУМ-11 I, с. 254], у говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

віддають перевагу лише назві *бул'йон*, а у говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. можемо ще зустріти назву *левеш*. Спорадичне вживання лексеми *бульйон* свідчить про те, що в досліджуваному ареалі вона поширилася під впливом літературної норми. Слово запозичене із французької мови: фр. *bouillon* пов'язане з дієсловом *bouillir* = кипіти', варити' [ЕСУМ I, с. 293].

Серед найпоширеніших рідких страв, які мешканці досліджуваного ареалу готують і в будень, і в свято, є борщ. Ця лексема пояснюється як 'рідка страва, яку варять з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ' [СУМ-11 I, с. 222]. Таку страву у досліджуваних говірках позначають лексеми: *боршч* (фонетичні варіанти: *червоний боршч*, *чирвоний боршч*).

Назви цієї страви залежно від способу її приготування розрізняються. Для борщу, який готували в піст і заправляли олією, у досліджених місцевостях виявлено назву *п'існий боршч*. Борщ, який готували з молодих овочів, у говірках досліджених місцевостей називають *боршч л'ім'н'ій*. Для борщу, який готували на рибній ющі, виявлено назву *боршч риб'ачий*. Аналітичні назви із компонентом *борщ* зафіксовано й на позначення зеленого борщу, до якого замість буряків і капусти додають щавель: *боршч зелений* (фонетичні варіанти: *боршч зилений*).

Лексему *борщ* етимологи виводять із псл. *b ъ ršь < *b ъ rstjь (< *b ъ rst + j + ъ) борщівник (бот.), згодом назва страви [ЕСУМ I, с. 236].

На думку М. Фасмера, значення борщу як рідкої страви із буряка виникло внаслідок перенесення назви страви, яку колись варили із борщівника, на нову страву [Фас. I, с. 198].

Як бачимо, слово *борщ* у досліджуваних говірках, як і в більшості говірок української мови, виявляє розгалужену семантику.

Заналізувавши назви перших страв, поширених у смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., ми дійшли висновку, що більша частина описаних назв проста і звична для сучасних назв рідких страв.

Отже, зібраний матеріал доповнює емпіричну базу української діалектології, зберігаючи в часі низку найменувань на позначення назв їжі, записаних у вказаних говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

3.1.2. ЛСПГ «Другі страви: страви з картоплі»

Другі страви – це страви, більшість складу яких становить сухий продукт. Другі страви подають у гарячому вигляді. Основу харчування мешканців досліджуваного ареалу складають страви із картоплі, тому конкретніше розглянемо різновиди страв, приготовлені із картоплі.

До ЛСПГ «Другі страви: страви з картоплі» уналежнюємо найменування *тоу¹чена кар¹топл'а, п'у¹ре, тоу¹чонка, ¹тоу¹каночка, ¹м'аточка, топ¹тушечка, п'у¹решка, трош¹чена кар¹тошка, ¹топтана кар¹тошка, ¹м'ацкана кар¹тошка, м'йата кар¹тошка, тоу¹качка; картоп¹л'аники, деру¹ни, д'раники, ¹гугл'і, п'л'ац'ки*, поширені в говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'картопляне пюре' реалізується в іменниках *тоу¹чена кар¹топл'а, п'у¹ре, тоу¹чонка, ¹тоу¹каночка, ¹м'аточка, топ¹тушечка, п'у¹решка*. Зі значенням *картопляне пюре* в обстежених говірках засвідчено слово та аналітичні назви, мотивовані дією *м'яти*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами фіксуємо словосполучення *трош¹чена кар¹тошка, ¹топтана кар¹тошка, ¹м'ацкана кар¹тошка, м'йата кар¹тошка, тоу¹качка*. В українській

літературній мові слово *п'уре* відоме зі значенням ‘страва або приправа до страв, приготовлена з розім'ятих чи протертих овочів або фруктів’ [СУМ-11 VIII, с. 416]. Натомість значення лексеми *тоу¹качик* – ‘картоплю чистять, варять і обсушують, зливши воду, протирають на протиральній машині, через сито, або товчуть спеціальними товкачками’ [СУМ-11 X, с. 163] – теж зафіксоване у вказаній говірці, але у фонетичних варіантах.

У дослідженому ареалі поширеною стравою є оладки з тертої картоплі. Значення ‘картопляник, оладка з тертої картоплі’ в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слів *картон¹л'аники*, *деру¹ни*, *д'раники*, *гугл'і*, *п'л'ац'ки*. Слід зауважити, що мешканці смт Арбузинка надають перевагу назвам *картон¹л'аники*, *деру¹ни*, а мешканці смт Костянтинівка – *д'раники*, *гугл'і*, *п'л'ац'ки*. В українській літературній мові слова *картопляники* та *деруни* виступають абсолютними синонімами й реалізують значення ‘оладки з тертої картоплі’ [СУМ-11 II, с. 254]. Слово *деруни* та його фонетичний варіант *дируни* виводять від дієслова *дерти* (< псл. *derti, *dъго і dъrati, dero) [ЕСУМ II, с. 41].

Якщо брати до уваги вид картоплі (молода, стара) та процес її підготовки перед початком приготування, фіксуємо такі дієслова на позначення її обробки: *чистити*, *лу¹нити*, *об:у¹рати*; *шкреб¹ти*, *шкре¹бат'*, *шк¹р'абати*, *скреб¹тати*, *скреб¹ти*, *терти*, *скаб¹рит'*.

Значення ‘знімати, обчищати шкірку з старої картоплі’ в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слів *чистити*, *лу¹нити*, *об:у¹рати*. Слід зауважити, що в смт Арбузинка фіксуємо це в лексемі *чистити*, а в смт Костянтинівка – в лексемах *лу¹нити*, *об:у¹рати*.

Усі ці слова є синонімами і відображаються в одинадцятитомному словнику української мови в декількох значеннях, одним з яких є ‘обчищати

від шкаралупи, шкурки, лузги тощо; знімати, зрізати шкірку, оболонку, лушпайку і т. ін. з чого-небудь; знімати, зрізувати з чого-небудь верхній шар (шкаралупу, лушпиння і т. ін.); чистити, обчищати' [СУМ-11 IV, с. 556; XI, с. 334; V, с. 464].

У говірці смт Арбузинка та смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'обчищати шкірку з молоді картоплі' реалізується в дієсловах *шкреб'ти*, *шкре'бат'*, *шк'р'абати*, *скреб'тати*, *скреб'ти*, *'терти*, *скаб'рит'*, що не відповідає нормам української літературної мови, адже в одинадцятитомному словнику української мови ми не знаходимо ці лексеми з таким поясненням. У цих місцевостях вони виступають як діалектизми. Лексема *теребити*, що означає 'чистити, звільняти від лушпини плоди, овочі; очищати, оббирати', фіксується в згаданому словнику [СУМ-11 X, с. 84]. У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. на позначення цієї семени відзначаємо слова *шкреб'ти*, *шкре'бат'*, *шк'р'абати*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із названими словами фіксуємо дієслова *скреб'тати*, *скреб'ти*, *'терти*, *скаб'рит'*.

Заналізувавши другі страви: страви з картоплі, записані в говірках смт Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., робимо висновок, що вони здебільшого збігаються з найменуваннями, відомими в українській літературній мові, проте значення деяких слів, поширених у вказаних населених пунктах, відрізняються від значень, поданих у лексикографічних джерелах, певним смисловим навантаженням і ширшою сферою застосування.

Отже, говіркова лексика на позначення других страв – страви з картоплі, записані в говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., є цінним джерелом поповнення словникового складу лінгвістичних і етнографічних матеріалів. Зібраний

матеріал буде корисним для сучасних наукових досліджень у галузі діалектології, народознавства та деяких інших сучасних напрямів мовознавства.

РОЗДІЛ 4

НАЗВИ СТРАВ ТВАРИННОГО І РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ У ГОВІРКАХ АРБУЗИНСЬКОГО Р-НУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛ.: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

4.1. ЛСГ «Страви тваринного і рослинного походження»

Назви страв за біологічною природою продукту, репрезентовані номінаціями рослинної та тваринної їжі, становлять розгалужену та багаторівневу мікросистему. Назви рослинної їжі репрезентують номінації страв із зернових та овочевих, а назви тваринної їжі – номінації молочних продуктів та гарячих м'ясних страв.

Далі детальніше розглянемо ЛСПГ «Страви тваринного походження: страви з м'яса», ЛСПГ «Страви тваринного походження: сало і страви з салом» і ЛСПГ «Страви рослинного походження: страви з кукурудзяного борошна».

4.1.1. ЛСПГ Страви тваринного походження: страви з м'яса

М'ясні страви є одним з основних джерел повноцінних білків, жирів, мінеральних і екстративних речовин, вітамінів А, групи В.

До ЛСПГ «Страви тваринного походження: страви з м'яса» уналежнюємо найменування ¹студен', холо¹дец', хо¹лодно¹е; кро¹в'анка, кроу¹йанка, ¹кишка, поширені в говірках смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'холодець' реалізується в іменниках ¹студен', холо¹дец'. Зі значенням *холодець* в обстежених говірках засвідчено слово та аналітичні назви, мотивовані дією *студити*, *холодити*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами фіксуємо іменники: ¹студен', холо¹дец', хо¹лодно¹е. В українській літературній мові слово *холодець* відоме зі значенням 'драглиста страва, яку

одержують при охолодженні м'ясного або рибного відвару з подрібненими шматочками м'яса чи риби' [СУМ-11 XI, с. 115].

У дослідженому ареалі поширеною стравою є кров'янка. Значення 'домашня кров'яна ковбаса' в обстежених говірках Арбузинського р-ну Миколаївської обл. є реалізацією слів *кро^в'анка*, *кроу^й'анка*, *'кишка*. Слід зауважити, що мешканці смт Арбузинка надають перевагу назвам *кроу^й'анка*, а мешканці смт Костянтинівка – *кро^в'анка*, *'кишка*. В українській літературній мові слово *кров'янка* реалізує значення 'кров'яна ковбаса' [СУМ-11 IV, с. 362].

4.1.2. ЛСПГ Страви тваринного походження: сало і страви з салом

До складу свинячої туші входять жирові відкладення – 'сало. Номен *сало* має 2 ЛСВ: 'жирове відкладення у тілі живого організму', 'відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир' [НТСУМ III, 233] – псл. *sadlo, пов'язане з *saditi 'садити, сідати' [ЕСУМ V, 169].

До ЛСПГ «Страви тваринного походження: сало і страви з салом» уналежнюємо слова та словосполучення *шквар^к'ки*, *шквар^р'ки*, *ошк^л'варок*, *'вишкварка*; *жир*, *'сало*, *маст'*, *соло^л'нина*; *'смалец'*, *нут^р'ак*, збережені в мовленні жителів смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

У заналізованих говірках значення 'сало' є реалізацією найменувань *жир*, *'сало*, *маст'*, *соло^л'нина*. Слід зауважити, що жителі смт Арбузинка надають перевагу назвам *жир*, *'сало*, а мешканці смт Костянтинівка – *маст'*, *соло^л'нина*. В українській літературній мові слово *'сало* має сім значень, але основне 'відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним' [СУМ-11 IX, с. 18].

У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема 'шкварка, піджарений чи вижарений кусочок сала' реалізується в назвах *ошк^л'варок*, *'вишкварка*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського

р-ну Миколаївської обл. поряд із вказаними назвами записуємо іменники *шквар¹ки*, *шквар¹'ки*. Згідно з даними одинадцятитомного «Словника української мови» лексема *шкварки* реалізує – ‘підсмажений шматок сала, з якого частково витопився жир’ [СУМ-11 XI, с. 473].

Говорячи про *смалець* – ‘смалець, жир, витоплений із свинячого здору, сала’ та його різновиди, виокремлюємо також найменування *'смалець*, *нут¹р'ак*. За даними одинадцятитомного «Словника української мови» лексема *смалець* має значення: ‘жир, витоплений із свинячого здору’ [СУМ-11 IX, с. 394].

Заналізувавши назви продукті тваринного походження, поширених у смт Арбузинка та Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., ми дійшли висновку, що більшість описаних назв проста і звична для сучасних назв.

4.1.3. ЛСПГ Страви рослинного походження: страви з кукурудзяного борошна

У кінці XIX – початку XX ст. у сільському господарстві з-поміж злакових культур особливе місце посіла кукурудза. Слово *кукурудза* не зовсім ясне, можливо, слов'янського походження, пов'язане з коренем **kukur-* ‘щось розчепірене’ і споріднене з слц. *kukurjav* ‘кучерявий’ [ЕСУМ III, 131].

У говірці смт Арбузинка та смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. семема ‘мамалига, каша з кукурудзяного борошна’ реалізується в словах: *мама¹лига*, *то¹кан*. Лексема *мамалига*, що означає ‘густа каша з кукурудзяного борошна’, фіксується в згаданому словнику [СУМ-11 IV, с. 615]. У говірці смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. на позначення цієї семени відзначаємо слово *мама¹лига*. У говірці смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. поряд із названми словами фіксуємо семему *то¹кан*.

У зааналізованих говірках значення ‘суп із шариками з муки’ є реалізацією найменувань ¹зат'їрка. Слід зауважити, що жителі смт Арбузинка готують цю страву, а мешканці смт Костянтинівка – майже не знають про таку страву. В українській літературній мові слово ¹зат'їрка означає ‘страва, зварена на воді або молоці з розтертого в дрібні кульки борошна з водою’ [СУМ-11 III, с. 352].

Заналізувавши страви рослинного походження: страви з кукурудзяного борошна, записані в говірках смт Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., робимо висновок, що вони здебільшого збігаються з найменуваннями, відомими в українській літературній мові.

РОЗДІЛ 5

ГЛЮТОНІМИ В АСОЦІАТИВНОМУ АСПЕКТІ

Дослідження мовної картини світу залишається актуальним питанням на сьогодні. В останнє десятиліття дослідники з різних куточків світу докладають багато зусиль для її дослідження. Чому це питання залишається досі важливим, та потребує вивчення? Щоб зрозуміти, як мовна картина світу взаємодіє з когнітивним сприйняттям та мисленням, адже вивчення цього взаємозв'язку допомагає зрозуміти, як мова впливає на наше сприйняття світу, формує наші погляди та впливає на рішення. Дослідити культурну ідентичність, адже мова є її ключовим елементом. І найголовніше, дослідити мовну динаміку, бо мови еволюціонують та змінюються відповідно до потреб суспільства. Впродовж останньої історичної декади відбулися радикальні зміни у сфері мови, які призвели до будування нової моделі комунікації й усталення нової мови у суспільному дискурсі. Лінгвістичні дослідження картини світу становлять істотний елемент у програмі нових відгалужень в антропокультурній і когнітивній лінгвістиці, що дає нам можливість виявляти та досліджувати нові методології. Відтворення окремих фрагментів мовної картини світу дає змогу отримати важливий результат для подальшого аналізу та систематизації [18].

Один з аспектів, що допомагає при відтворенні мовної картини світу – асоціативний аспект дослідження, який вказує на зв'язки, які виникають між різними поняттями, ідеями або явищами. Цей аспект дослідження дозволяє вивчати, які асоціації, сполучення та взаємозв'язки можуть існувати між різними елементами об'єкта дослідження, підкреслює важливі моменти вивчення цього об'єкта. У мовознавстві асоціативний аспект дослідження може охоплювати різні елементи, включаючи семантичні асоціації, лексичні відносини, асоціації звуків, які виникають між мовними одиницями, такими як слова, фрази чи граматичні структури. Такий аспект може розкривати природу мови, її емоційні та концептуальні сторони, а також сприяти

розумінню того, як мова взаємодіє з культурою та іншими факторами. Він може бути корисним для вивчення мовленнєвої психології та когнітивних процесів, пов'язаних з розумінням та використанням мови.

5.1. Історія та сутність асоціативного експерименту

Вільний асоціативний експеримент – це метод психологічного дослідження, в якому особа називає перші асоціації, які виникають у її уяві при почутті або уявленні певного слова чи поняття.

Вільний асоціативний експеримент виник у рамках психології, зокрема, в лабораторії Вільгельма Вундта, німецького філософа і психолога, в кінці 19 століття. Вундт і його учні досліджували різні аспекти психіки, і одним із методів, який вони розробили, був вільний асоціативний експеримент. Він був спрямований на вивчення асоціативних процесів та структури свідомості. Пізніше, у 20 столітті, цей метод розвивався і застосовувався в інших галузях психології. Наприклад, Карл Густав Юнг використовував вільний асоціативний експеримент у своїх дослідженнях про архетипи та колективну несвідомість. Сприйняття мови, асоціацій та їхній вплив на психіку стали об'єктом зацікавлення не лише психологів, а й лінгвістів, філософів та вчених із різних галузей.

В мовознавстві історія використання вільного асоціативного експерименту менш виразна порівняно з психологією, але ідеї, пов'язані з асоціативним мисленням та сприйняттям мови, відіграли роль у деяких напрямках мовознавчого дослідження. Ось деякі ключові етапи в розвитку цього підходу:

1. Структуралізм:

У період структуралізму, який активно розвивався в середині 20 століття, вивчення мовної структури та відносин між словами важливим чином вплинуло на сприйняття мови. Аналіз структури слова, фрази та тексту включав у себе розгляд асоціативних відносин.

2. Асоціативна лексикологія:

В 20-30-х роках минулого століття виникла напрямна мовознавства, відома як асоціативна лексикологія. Вчений Лео Вайзенберг розвивав концепції про асоціації між словами та структуру лексичного поля.

3. Когнітивна лінгвістика:

У другій половині 20 століття когнітивна лінгвістика вирізнілася як важливий напрямок. Дослідження когнітивних процесів, включаючи сприйняття та асоціації, стали важливими в цьому підході.

4. Прагматика та контекстуальне значення:

Однією з сучасних тенденцій є вивчення асоціацій та значень у контексті прагматики. Як виявлення асоціацій, так і визначення значень слів часто залежать від конкретного контексту використання.

5. Емоційна лінгвістика:

Деякі дослідження в сучасній лінгвістиці зосереджуються на вивченні емоційних аспектів мови та сприйняття слова чи виразу, що може включати аналіз асоціацій та їх впливу на емоційний тон.

Хоча саме поняття вільного асоціативного експерименту не завжди використовувалося в мовознавстві так, як у психології, але віддзеркалення ідей про асоціації та сприйняття мови виявляється в різних лінгвістичних підходах. Це може включати в себе аналіз асоціацій у лексичних полях, вивчення конотаційних відтінків слів та дослідження психолінгвістичних аспектів мови.

5.2. Різновиди асоціативного експерименту

Розрізняють три види асоціативного експерименту: вільний, цілеспрямований, ланцюжковий [64].

1. Вільний асоціативний експеримент — це метод, який використовується для вивчення асоціативних зв'язків, що виникають у свідомості людини при сприйнятті конкретних стимулів, таких як слова чи фрази. Цей метод дозволяє дослідникам краще розуміти структуру асоціативних мереж та психічні процеси, пов'язані з мовленнєвим

сприйняттям. Респондентові пропонують відповісти словом, що перше спало йому на думку після надання стимулу, не обмежуючи вибір реакції жодними критеріями.

2. Цілеспрямований асоціативний експеримент — цей метод спрямований на вивчення асоціативних зв'язків з урахуванням певних цілей дослідження. У цьому експерименті учасникам надається конкретний стимул і їм доручається реагувати чи асоціювати щось на основі завдання, яке встановлюється дослідником. Цей метод може допомагати вивчати не лише асоціації, але й конкретні аспекти когнітивних, емоційних чи соціокультурних процесів.

3. Ланцюжковий асоціативний експеримент — це модифікація асоціативного експерименту, в якій учасники відповідають на послідовні стимули, використовуючи асоціації, що виникають після попереднього стимулу. Кожне нове слово чи термін, яке вводиться, стає стимулом для наступного асоціативного відгуку, утворюючи ланцюжок відповідей.

Н. П. Бутенко виділяє ще змішані види асоціативного експерименту, в них використовують комбінації різних методів та підходів для отримання більш повного розуміння асоціативних зв'язків та їх впливу на мовне сприйняття. В таких експериментах можуть використовуватися елементи вільного, цілеспрямованого, ланцюжкового та інших видів асоціативних досліджень [10].

Ось кілька можливих змішаних видів:

1. Вільно-цілеспрямований асоціативний експеримент:

Учасники можуть почати з вільного асоціативного етапу, а потім, наприкінці кожної відповіді, їм може даватися конкретне завдання чи додатковий стимул для цілеспрямованого асоціативного відгуку.

2. Ланцюжково-цілеспрямований асоціативний експеримент:

Починаючи з ланцюжкового асоціативного етапу, учасникам може потім даватися конкретне слово або фраза для цілеспрямованої асоціації на кожному кроці ланцюжка.

3. Комбінований відкритий та фіксований асоціативний експеримент:

Учасникам можуть представлятися як вільні стимули для асоціацій, так і фіксовані слова чи фрази, до яких вони повинні дати асоціативну відповідь.

4. Послідовний ланцюжковий експеримент:

Учасники можуть проходити через кілька етапів ланцюжкового експерименту, де кожен новий ланцюжок може бути ініційований певним стимулом або завданням.

5. Сегментований цілеспрямований експеримент:

Цілеспрямовані стимули можуть подаватися в різних сегментах експерименту, а між ними можуть впроваджуватися вільні асоціативні завдання.

Змішані експерименти дають можливість отримати різнобічні та деталізовані дані, які враховують як внутрішні, так і зовнішні чинники, впливаючи на асоціативні процеси у мовному сприйнятті.

Оскільки, наше дослідження базується на вільному асоціативному експерименті, що дозволяє досліджувати не тільки пов'язаність слів, а й виявляти більш складні когнітивні та емоційні процеси, які виникають при сприйнятті стимулів, ми більш детально розглянемо класифікацію саме цього виду асоціативного експерименту.

Вільний асоціативний експеримент може бути класифікований за різними критеріями, включаючи методологічні аспекти, об'єкт дослідження та цілі експерименту. Ось декілька можливих підходів до класифікації:

1. Методологічна класифікація:

- кількісний або кількісно-якісний підхід: у кількісному аспекті вільний асоціативний експеримент включає систематичний аналіз та кількісне вимірювання асоціацій. У якісному підході більший акцент робиться на якісному аналізі тексту або результатів експерименту.

2. Об'єкт дослідження:

- лексичні асоціації: дослідження асоціацій між окремими словами або лексичними одиницями;

- семантичні асоціації: вивчення асоціацій на рівні семантичних полів та відносин між концепціями.

3. Мовний контекст:

- слова чи фрази: експеримент може включати асоціації до окремих слів чи коротких фраз;

- тексти чи звітні записи: вивчення асоціацій у більш широкому мовному контексті, такому як тексти чи записи, де досліджується сприйняття та асоціації до деякого змісту.

4. Контекст дослідження:

- психолінгвістичний: аналіз асоціацій з точки зору взаємодії мови та психіки;

- соціолінгвістичний: вивчення асоціацій у соціокультурному контексті та їхній залежності від соціальних чинників.

5. Тип запитань:

- відкриті питання: учасникам дається велика свобода у відповідях, і їхні асоціації реєструються без заздалегідь визначених варіантів;

- зафіксовані варіанти: Учасникам пропонуються конкретні слова або теми для асоціацій, і вони обирають варіанти з попередньо складеного списку.

Ці підходи можуть використовуватися в різних комбінаціях залежно від конкретної методології та цілей дослідження.

Реакції асоціативного експерименту не можна залишити без уваги та дослідження, це важлива частина експерименту, вони мають власну класифікацію. Так, досі не існує такої класифікації, яка б вважалася універсальною, загальноприйнятою, тому що серед значної кількості класифікацій реакцій важко виділити таку, яка б охоплювала всі універсальні параметри, які враховували б форму, зміст, тип асоціацій [24]. З лінгвістичного погляду максимально точною вбачається класифікація, запропонована Д. І. Тереховою:

1. Синтагматичні:

- синтагматичні асоціації, які містять у собі оцінку і разом зі стимулом утворюють підрядне словосполучення;

- синтаксичні.

2. Парадигматичні:

- категоріальні;

- реакції, які належать до того ж семантичного поля, що і стимул, і є його синонімом;

- асоціації-властивості, характеризують стимули;

- реакції, в яких стимул є показником або однією з характерних ознак реакції;

- реакції-порівняння.

3. Тематичні, які утворюють або в результаті граматичної зміни можуть утворити зі стимулом словосполучення, а також ті, що можуть бути використані в рамках тематично обмеженого контексту (речення);

4. Фонетичні – реакції, в яких є співзвучність зі стимулом;

5. Словотвірні, серед яких реакції засновані на єдності кореня стимулу і реакції, а також складні слова, однією з основ яких є слово-стимул;

6. Граматичні реакції, які являють собою граматичну форму стимулу;

7. Ремінісцентні (цитатні) – перенесення цитат і назв;

8. Фразеологічні;

9. Персоналії (імена, прізвища історичних осіб, видатних людей минулого і сьогодення);

10. Іншомовні асоціації.

Аналіз реакцій в асоціативному експерименті може надати важливі відомості про сприйняття та асоціації учасників, а також взаємозв'язки між різними концепціями чи словами в їхній свідомості [57].

5.3. Характеристика асоціацій на стимули-глютоніми досліджуваних говірок

У нашому дослідженні застосовано вільний асоціативний експеримент. Для цього інформантам пропонували письмово перелік слів-стимулів. Інформант повинен не замислюючись, швидко написати перше слово, що спаде йому на думку.

Під час підготовчої роботи було відібрано відомі та невідомі / маловідомі слова на позначення їжі, що є невід'ємним складником мовної картини світу. Список слів-стимулів було отримано в результаті двох етапів підготовчої роботи. По-перше, було проведено вибірку та аналіз слів-глютонімів селищ Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської області. Так сформувався експериментальний список із 21 слова-стимула. По-друге, було розроблено гугл-форму, де реципієнтам треба було швидко вказати 1-2 асоціації, що виникають у них на пропоновані слова-стимули. Це опитування здійснено з метою виявлення рівня актуальності та знань сучасної діалектної лексики степового говору. Таким чином, ми обрали слова, що й склали стимульний список: *підпалок, фанок, кулайстра, слівка, топтушечка, студень, горбушка, колотуха, нутряк, квасниця, гуглі, солонина, юшка, простокваша, товканочка, пляцки, кисляк, галушки, борщ, сало, кефір*.

Деякі із запропонованих глютонімів є простими, звичними та зрозумілими абсолютно для кожного: *горбушка, простокваша, галушки, борщ, сало, кефір*. А ось слова: *підпалок, фанок, кулайстра, нутряк, колотуха, гуглі, пляцки* – є складними та незнайомими для більшості людей. Деякі з цих слів є суто говірковими, а деякі – запозиченими. Тому було цікаво дослідити, які саме асоціації виникають в інформатів.

Асоціації – це ментальні зв'язки, які виникають у свідомості людини, коли вона сприймає певний стимул чи отримує певні враження. Асоціації можуть бути дуже різноманітними та виражати різні відносини між об'єктами, поняттями або ідеями. Ось деякі види асоціацій:

1. Лексичні асоціації:

Зв'язки між словами, які виникають на основі семантичного відношення між ними.

2. Асоціації за формою:

Зв'язки, що базуються на схожості у фонетичних, графічних або морфологічних характеристиках слова.

3. Семантичні асоціації:

Виникають на основі смислового зв'язку між словами чи концепціями.

4. Асоціації на основі досвіду:

Зв'язки, які виникають через особистий досвід чи індивідуальні враження.

5. Емоційні асоціації:

Зв'язки, що виникають на основі емоційного забарвлення слова чи концепції.

6. Абстрактні асоціації:

Зв'язки, які виникають на основі абстрактних або концептуальних відносинах.

7. Кольорові асоціації:

Зв'язки, пов'язані з кольорами та їхнім впливом на сприйняття.

8. Синестезія:

Специфічний вид асоціацій, коли стимуляція одного зорового чи чуттєвого враження призводить до автоматичного виникнення враження іншого чуттєвого або розумового характеру.

9. Контекстуальні асоціації:

Зв'язки, що виникають через контекст або асоціації з певними подіями.

Ці категорії асоціацій можуть взаємодіяти між собою, утворюючи складні ментальні мережі, які відображають багатогранність людського сприйняття та когнітивної обробки інформації.

У вільному асоціативному експерименті взяли участь 43 інформанти, з них 25 жінок та 18 чоловіків у віковій категорії від 16 до 45 років. У межах

категорії 16-25 років узяли участь в опитуванні 14 осіб, у категорії 26-35 років – 15 осіб, у категорії 36-45 років – 14 осіб. Інформантами були представники різних спеціальностей та професій: викладачі (7), інженери (3), кухарі (2), філологи (17), лікарі (4), економісти (2), маркетологи (2), юристи (2) та підприємці (4).

Результатом експерименту виявилось 860 реакцій, що дозволяє аналізувати особливості сприйняття та розуміння говіркової глутонімної лексики західностепового говору.

Слово-стимул	К-сть реакцій	Пряме значення	Асоціації інформантів
Борщ	53	‘рідка страва, з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ’	Україна (5); смачно (4); традиція (3); родина (3); радість (3); Національна страва (3); тепло (3); сало (3); червоний (2); гарячий (2); зелений (2); м'ясо (2); ЮНЕСКО (2); цибуля (2); сметана (2); пампушки (2); перше (2); буряк (2); свіжий (1); запашний (1); густий (1); шматочок чорного хліба (1); буряковий суп (1); смачний суп, головне щоб без квасолі (1)
Простокваша	50	‘сироватка з коров'ячого молока’ ‘кисляк, загусле кисле молоко’	Кефір (10); кисле молоко (5); ряженка (4); молоко (3); молочка (3); росіянізм (2); мультфільм (2); СРСР (2); кіт Матроскін і собака Шарік (2); закваска (2); сметана (2); домашня ряжанка (2); домашній кефір (2); млинці (1); кваситися (1); село (1); тісто (1); випічка (1); зобродиле молоко (1); молочний ферментований продукт (1); корова (1); молочний продукт (1)
Підпалок	50	‘великий окраєць (кусок) хліба’	Цигарка (8); вогонь (5); горбушка хліба (5);

			недопалок (3); пожежа (3); скоринка домашнього хліба (3); краєчок хліба (2); горбушка домашнього хліба (2); хліб з печі (2); папіроса (2); пригорений хліб (2); хліб (2); паніка (1); підпалити щось (1); корж на сковороді (1); випічка (1); щось для розпалу (1); сірник (1); перепалені дрова (1); перепічок (1); попільничка (1); пательня (1); шматок хліба (1).
Юшка	47	‘суп’	Суп (9); смачно (5); тепло (5); грибна (5); уха (4); бульйон (3); риба (3); ліс (2); друзі (2); підлива (2); рідке (2); багаття (2); похід (2); навар (1)
Солонина	45	‘сало’	Сало (7); м'ясо (6); свята (4); дитинство (4); слабосолона риба (3); солоне м'ясо (3); овочі в банках (2); свинина (2); сушене м'ясо (2); сіль (2); оселедець (2); пиво (2); в'ялити (1); сало приготовлене в печі (1); розсольник (1); їжа (1); берег моря (1)
Горбушка	45	‘перший кусок хліба, від цілої хлібини’	Хліб (10); дім (4); дитинство (4); край хліба (3); риба (3); аромат (3); борщ (2); масло (2); перший кусок хліба (2); гарячий хліб (2); цілушка (2); краєчок хліба (2); скоринка (1); окрасць хліба (1); черствий хліб (1); білий з часником (1); найсмачніший шматочок хліба (1); склянка горілки (1)
Колотуха	44	‘кисляк, загусле кисле молоко’	Домашній кефір (7); гоголь-моголь (4); Кайдашева сім'я (3); сироватка (3);

			алкогольний напій (3); молочний продукт (3); коктейль Молотова (2); кухонне приладдя для омлету (2); щось що колотять (2); ряжанка (2); молоток (2); домашня сметана або кефір (2); молочне блюдо (2); холод - 20 (1); бовтанка з яйця і цукру (1); збиті яйця (1); ступка (1); масло (1); холодрига (1); сварка (1)
Сало	44	‘сало’	Україна (5); смакота (4); чорний хліб (4); борщ (4); часник (3); чарка (3); національне блюдо (3); сто грам (2); м'ясний продукт зі свинини (2); гірчиця (2); козаки (1); шкурка (1); головне не їсти корку (1); смачний свинячий жир (1); бажано морожене (1); тонко нарізане (1); солонина (1); намазка (1); стопочка (1); огірок (1); домашнє (1); варене картопля (1)
Пляцки	41	‘картопляник, оладка з тертої картоплі’	Деруни (6); танці (4); щось смачне (3); галушки (2); вареники (2); Львів (2); тісто (2); оладки з картоплі чи кабачка (2); діалект (2); їжа (1); млинці (1); драники (1); тістечка (1); солодощі із тіста (1); оладки (1); коржики з маком (1); Польща (1); Галичина (1); картопля (1); коржі (1); торти (1); солодкий пиріг (1); здобна випічка (1); пиріжки (1); булочки (1)
Кефір	40	‘кисляк, загусле кисле молоко’	Кисле молоко (3); булочка (3); оладки (3); простокваша (2); кисломолочний продукт

			(2); ряжанка (2); «Галичина» (2); схуднення (2); український айран (2); білий (2); дієта (2); молочний продукт (2); сніданок (1); кисляк (1); молоко (1); полуниця (1); користь (1); як молоко, тільки краще (1); дружина (1); післяопераційний період (1); вечеря (1); для пирога (1); свіжий (1); млинці (1); яблука (1)
Нутряк	40	‘смалець, жир, витоплений із свинячого сала’	Смалець (5); сало (4); жир (3); свиний жир (3); нутроці (3); внутрішні органи (3); кишки (2); фізіологія (2); внутрішній жир (2); чуйка (2); свиний перетоплений жир (2); свиня чоловічої статі (1); потроха (1); інтуїція (1); черевна порожнина (1); тельбухи (1); свинина (1); нутрія (1); м'ясо (1); серце (1)
Кулайстра	39	‘молозиво’	Молозиво (7); квітка (3); інструмент (3); колястра (3); щось кудлате (2); назва квітки (2); корова (2); булава (2); чугайстер (2); травень (1); айстра (1); село (1); глечик (1); рослина (1); музичний інструмент (1); кулак майстра (1); сіно (1); приладдя для кухні (1); світильник (1); сокира (1); люстра (1); глечик для молока (1)
Слівка	37	‘сметана’	Сметана (6); фрукт (4); жирна сметана (3); слива (3); томат (2); молочний продукт (2); сантехнічний термін (2); вершки (2); слівки зі сметани (2); помідорка (2); сорт

			помідори (2); густа сметана (1); крем (1); сад (1); залити сливи (самогон) (1); кава з вершками (1); дерево (1); варення (1)
Студень	37	‘холодець’	Холодець (16); холод (3); свята (3); Новий Рік (2); желе (2); всю ніч готувати (1); вода, глибина (1); їжа (1); холодні погода (1); мороз (1); зима (1); застиглий бульйон (1); холодний вітер (1); обід (1); холодець з риби та м'яса (1); студент-лентяй (1)
Квасниця	37	‘сировотка з коров'ячого молока’	Кисле молоко (6); квас (5); закваска (3); квасоля (2); сировотка (2); квашена капуста (2); опара (2); алкогольний напій (квасити) (2); щось квашене (2); сиворотка (1); закваска (1); окрошка на квасі (1); квашені помідори/огірки (1); тісто (1); окрошка (1); щось кисле (1); дика яблуня (1); щось їстівне (1); дріжджова заготовка (1); бочка (1)
Гуглі	36	‘картопляник, оладка з тертої картоплі’	Гугл (3); Ок, Google (3); муглі (2); галушки (2); вуглі (2); бігуді (2); шукати (2); пошук (2); інтернет (2); птахи (2); картопляні оладки (2); деруни (2); знайти (1); солодка випічка (1); макарони (1); лінівні вареники (1); взуття (1); оладки (1); кабачкові оладки (1); оладушки (1); запечена страва з тіста (1); картопляні млинці (1)
Галушки	36	‘страви з шматочків прісного тіста, зварених на воді або	Варене тісто (4); Україна (4); Гоголь (3); дитинство (3); вареники (3); тісто (2);

		на молоці'	Полтава (2); суп з галушками (2); пусте тісто (2); сметана (2); макарони (1); обід (1); українська паста (1); пофлотських (1); кульки з тіста (1); для супу (1); картопля (1); варити (1); Полтавська страва (1)
Фанок	36	'прісний пиріг із сиром, гарбузом...'	Щось фayne (4); ганок (3); ранок (3); плачинда (3); пончик (2); сирний пиріг (2); плачинда (2); фантик (2); вечірка (2); пиріг з сиром чи гарбузом (2); фанат (1); гарна річ (1); вінок (1); Фаня (чоловіче ім'я) (1); юбка (1); карамель (1); бабуся (1); фартух (1); пиріжок (1); запіканка (1); їжа (1)
Кисляк	35	'кисляк, загусле кисле молоко'	Кисле молоко (9); молоко (2); кефір (2); домашній кефір (2); поганий настрій (2); щось кисле (2); кисіль (2); нудно (1); кислий (1); сиворітка (1); зіпсовані продукти (1); квас (1); суп (1); ферментований продукт (1); лимон (1); корова (1); творог (1); українські щі (1); розсол (1); молоко яке скисло і як кефір, з грудочками (1); молочний продукт, який отримують в процесі приготування творогу (1)
Товканочка	34	'картопляне пюре'	Пюре (9); картопля (4); пюрешка (3); толкушка (3); там де товчуть (3); товкти (2); ступка (2); танці (2); черга (1); квіти (1); горшечок (1); приладдя для розтовкання картоплі (1); щось для перетерання овочів або фруктів (1); кухня (1)

Топтушечка	34	‘картопляне пюре’	Пюре (8); картопляне пюре (2); топіт (2); соте (2); товкушка (2); пюрешка (2); пончик (1); толстуха (1); ступа (1); прізвисько (1); макогін (1); топталка для картоплі (1); скалка (1); мала дитина (1); випічка (1); капці (1); приладдя для подрібнення (1); маленьке медвежатко (1); хтось, хто топає (1); те, чим картоплю толочать (1); картопля (1); топтатись на одному місці
------------	----	-------------------	--

Реакції інформантів на слова-стимули: *борщ, сало, горбушка, юшка, галушки, студень* – були найпростішими та викликали позитивну реакцію. У реципієнтів не було труднощів при написанні асоціацій на ці слова-глутоніми, адже вони звичні для сучасного світу. Найпопулярніші асоціації, які об’єднують всі ці слова-стимули це: *Україна, дитинство, традиції, свята, смачно, тепло, дім.*

Найважче реципієнтам далися слова-стимули: *гуглі, фанок, кулайстра, кефір, топтушечка, товканочка, квасниця*. Через те, що деякі з цих слів-глутонімів є застарілими діалектизмами, асоціації інформантів майже не передавали їхнє пряме значення. Ось, наприклад, реакції на слова *топтушечка, товканочка* – інформанти поєднували зі значеннями *щось топтати, той хто топчеться, або щось товкти; квасниця* – *щось квасити, квашені овочі, щось кисле, або закваска*. Ці слова-стимули своїм прямим значенням та морфемною базою вже навіювали інформантам певні асоціації, незважаючи на те, відомі їм ці слова чи ні. А значення глутонімів *кулайстра, фанок, гуглі* взагалі майже невідомі інформантам і складні для побудови асоціативного ряду. Ці слова-стимули більше навіювали фонетичні асоціації: *гуглі – муглі, вуглі; кулайстра – айстра; фанок – ганок.*

Оскільки в асоціативному експерименті брали участь і жінки, і чоловіки, ми розглянемо результати і за специфікою гендеру. Гендерна

різниця може впливати на асоціації, які виникають у свідомості людей. Однак важливо зауважити, що гендер є соціокультурною конструкцією, і велика кількість варіацій виявляється вздовж спектру гендерної ідентичності та вираження. Таким чином, гендерні відмінності в асоціаціях є загальними тенденціями, а не суворими правилами для кожної окремої особи. Але результати показують, що реакції жінок у нашому експерименті більш емоційно забарвлені, а в чоловіків – стереотипні.

Слово-стимул	Асоціації жінок	Асоціації чоловіків
Топтушечка	Маленьке медвежатко; мала дитина	Толстуха; топіт
Кисляк	Поганий настрій; молоко яке скисло і як кефір з грудочками; молочний продукт який отримують в процесі приготування творогу	Щось кисле; кисле молоко
Галушки	Дитинство; суп з галушками; українська паста	Пусте тісто; Гоголь
Студень	Свята; Новий рік; всю ніч треба готувати	Холодець; мороз; зима
Кефір	Кисломолочний продукт; оладки; млинці; булочка	Білий; Галичина; український айран
Сало	Смакота; тонко нарізане; підморожене	Сто грам; чорний хліб; гірчиця
Горбушка	Найсмачніший кусок хліба; дім; дитинство; аромат	Склянка горілки; корка хліба; край хліба.

Важливо пам'ятати, що це лише загальні тенденції, і в кожного індивіда може бути унікальний спектр асоціацій. Гендер є комплексним та індивідуалізованим аспектом існування, і вплив гендеру на асоціації може виявлятися в різних формах і на різних рівнях.

Асоціації також можуть відрізнятися залежно від вікових груп і вікових характеристик. Важливо враховувати, що розвиток когнітивних, емоційних та соціокультурних аспектів у людини відбувається протягом життя, і це може впливати на те, які асоціації виникають в різний період часу. Оскільки інформанти поділились на три вікові групи: 16-25, 25-35 і 36-45 років, то результати показують, що різниця в асоціаціях сильно помітна у групі 16-25 та 36-45 років.

Слово-стимул	16-25 років	26-35 років	36-45 років
Гуглі	Ok, Google; інтернет; пошук	Птахи; галушки	Оладки; деруни
Простокваша	Росіянізм; СРСР	Ряженка; кефір	Мультфільм; кефір
Колотуха	Сварка	Алкогільний напій	Коктейль гоголь- моголь
Пляцки	Танці	Щось смачне	Оладки з картоплі чи кабачкові

Оскільки інформанти були представниками різних професій та спеціальностей, то це теж вплинуло на результат асоціацій. Асоціації за професією можуть відрізнятися залежно від того, яка робота виконується, які навички є ключовими в цій професії, і яка взаємодія з навколишнім середовищем властива певній сфері діяльності. Наприклад, декілька інформантів, які мають філологічну освіту, на слово-стимул *колотуха*, навели асоціацію – *Кайдашева сім'я*, а інженери на це ж саме слово, навели асоціацію – *молоток*. Тобто, у філологів, завдяки їх спеціальності, в цей момент згадувались події з твору І. С. Нечуя-Левицького, а інженери згадали інструмент, назва якого є суто говірковою серед їх представників професії.

Окрім слова-стимула колотуха, інженери виокремили ще й слова *слівка* і *кулайстра*. *Слівка* для них – *сантехнічний термін*, а *кулайстра* – *інструмент, булава*. Кухарі, відповіли на ці слова зовсім по-іншому. Для них *слівка* – *сорт томату*, а *кулайстра* – *молозиво*. На слово-стимул *нутряк* загалом асоціації схожі, але вирізняються відповіді лікарів. В них виникли такі асоціації: *фізіологія, внутрішні органи, серце, черевна порожнина*. Кожна професійна група може мати свої унікальні аспекти асоціацій, і вони можуть визначати спосіб, яким люди сприймають свою роботу та професійне оточення.

При проведенні вільного асоціативного експерименту інформантам не ставлять жодних обмежень на реакції, тому при загальному аналізі відповідей інформантів ми можемо схарактеризувати їх за класифікацією Д. І. Терехової, бо в зафіксованих результатах наявні майже всі види реакцій:

1. Сигматичні:
  - синтагматичні асоціації: БОРЩ – смачний; КЕФІР – білий;
  - синтаксичні: СТУДЕНЬ – всю ніч варити.
2. Парадигматичні:
  - категоріальні: САЛО – домашнє, варене;
  - реакції, які належать до того ж семантичного поля, що і стимул і є його синонімами: ГАЛУШКИ – вареники;
  - асоціації-властивості, які характеризують стимули: НУТРЯК – нутрощі;
  - реакції, в яких стимул є показником або однією з характерних ознак реакції: СОЛОНІНА – солоне м'ясо;
  - реакції-порівняння: КЕФІР – український айран.
3. Тематичні: ЮШКА – ліс.
4. Фонетичні: ФАНОК – ганок; ПІДПАЛОК – недопалок; ГУГЛІ – муглі, вуглі; КУЛАЙСТРА – колястра.
5. Словотвірні: КИСЛЯК – кисле молоко; ПІДПАЛОК – підпалити.
6. Ремінісцентні: КЕФІР – «Галичина».

7. Фразеологічні: СЛІВКА – залити сливи (у значенні напиться); КВАСНИЦЯ – квасити (пити алкогольний напій).

8. Персоналії: ГАЛУШКИ – Гоголь, Полтава; БОРЩ – український.

9. Іншомовні асоціації: ГУГЛІ – Ok, Google.

Найбільш частотними є синтагматичні та парадигматичні реакції, вони в свою чергу поділяються на підтипи. Інші різновиди представлені менш частотно. Граматичні реакції взагалі відсутні, а іншомовні асоціації майже не зустрічались. Сукупність реакцій до одного стимулу утворює асоціативне поле, у якому найбільш частотні асоціати формують ядро, або асоціативне значення.

Отже, систематизація асоціативних значень аналізованих понять показує, що деякі слова-стимули залишаються невідомими для більшості, а деякі перебувають у тісному зв'язку з мовною картиною світу українців. Таким чином, встановлено, що збережені в західностепових говірках назви мають і лексичні паралелі в українській літературній мові, і відмінності стосовно норми.

ВИСНОВКИ

Записи живої розмовної мови можуть слугувати основою для формування традиційних діалектних словників. Розмовна мова, особливо в межах різних регіонів або соціокультурних груп, часто містить у собі унікальні слова, вирази та конструкції, які відрізняються від стандартної літературної мови. Нині спеціальні транскрибовані записи діалектної мови є основним різновидом матеріалів, на основі яких виконують різні діалектологічні дослідження. Розрізняють два види цього типу джерел: 1) записи суцільних текстів живої розмовної мови; 2) записи відповідей на запитання спеціально для цього складених програм чи анкет [20, с. 38]. Ми обрали другий тип запису матеріалу, завдяки якому змогли визначити в говорі відповідності, форми та їхні варіанти певного кола мовних явищ.

Вивчення назв їжі, збережених у говірках смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл., які є частиною західностепових говірок степового говору південно-східного наріччя, дозволяє зробити висновки, що заналізована лексика – організована система, що складається з трьох лексико-семантичних груп: «Назви виробів із тіста», «Назви молочних продуктів», «Гарячі традиційні страви» та «Страви тваринного і рослинного походження», компоненти яких тісно пов'язані між собою спільністю семантичного простору.

У процесі дослідження було розглянуто праці, присвячені вивченню лексики західностепових говірок як частини степового говору південно-східного наріччя української мови. Ознайомившись із ними, переконуємося, що словниковий склад указаних говірок неоднорідний і розвивається в умовах тісних контактів із сусідніми говірками українського діалектного континууму, а також із говорами інших слов'янських і неслов'янських мов.

Описуючи яскраво виражені фонетичні й лексичні ознаки західностепових говірок та ілюструючи їх прикладами говіркової лексики,

зафіксованої в обстежених населених пунктах, підтверджуємо думку про те, що західностепові говірки є частиною степового говору південно-східного наріччя. Водночас спостерігаємо їхній тісний зв'язок з літературною мовою. Розглянувши низку праць, присвячених вивченню говорів українського діалектного континууму, та на основі тлумачного словника, переконуємося в багатстві й різноманітності досліджуваного лексичного шару. Студіювання цієї лексики послугує основою для подальших лінгвістичних студій у галузі діалектології, лексикології, етнолінгвістики й українознавства.

Джерельну базу дослідження сформовано на основі авторських польових записів живого мовлення, здійснених влітку 2019 р. у говірках смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. за спеціально укладеним питальником (за основу взято «Програму для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» (1984) Й. О. Дзендзелівського). Первісну емпіричну базу курсової роботи частково відображено в Додатку Б, повністю збережено у вигляді аудіозаписів загальною тривалістю 2 год. 48 хв. та в друкованому форматі. Також джерельну базу формує вільний асоціативний експеримент з 21 слова-стимула, а фактичний матеріал охоплює 860 реакцій на ці слова-стимули.

На лексико-семантичному й фонетичному рівнях встановлено варіантність репрезентантів семем, пов'язаних із назвами їжі українців Західного Степу.

Під час дослідження було зроблено порівняння говіркової лексики смт Арбузинка й смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. із лексикою, зафіксованою в «Словнику української мови» (1970 – 1980). Також на основі говіркової лексики ми сформували експериментальний список із 21 слова-стимула, розробили гугл-форму та провели вільний асоціативний експеримент.

Ми розглянули чотири ЛСГ: «Назви виробів із тіста», «Назви молочних продуктів», «Гарячі традиційні страви» та «Страви тваринного та рослинного походження». У ЛСГ «Назви виробів із тіста» ми розглянули дві ЛСПГ

«Назви хліба та його частин» та «Вироби із прісного тіста». На позначення назв хліба та його частин було зібрано приблизно 17 лексем та їхні фонетичні варіанти. Це такі як: мякушка, цілушка, окраєць, скоринка, горбушка, корочка, дараб, підпалок. У ЛСПГ «Вироби із прісного тіста» ми дослідили 9 слів та їхні фонетичні варіанти. Це плацинди, пироги, галушки, дорочки, фанок, лапша, локшинка, макарони.

У ЛСГ «Назви молочних продуктів» розглянуто такі ЛСПГ: «Назви молока та його різновидів», «Назви молочнокислих продуктів». На позначення назв молока та його різновидів, виокремлено 14 варіантів: парне молоко, тепле молоко, пряжине, парине молоко, пенка, пльонка, пряжа, шкурка, шкурочка, кулайстра, молозиво. На позначення назв молочнокислих продуктів теж зафіксовано 14 варіантів: кисле молоко, кефір, кисляк, квасне молоко, колотуха, простокваша, сировотка, квасниця, жентиця, сир творог, сметана, слівка.

У ЛСГ «Гарячі традиційні страви» ми дослідили ЛСПГ про «Перші страви: супи та їх різновиди» та ЛСПГ «Гарячі страви: страви з картоплі». У першій ЛСПГ виділили 11 назв на позначення супів та їхніх різновидів, у другій ЛСПГ вирізнили 17 назв на позначення страв з картоплі. У цій ЛСПГ ми також розглянули назви на позначення процесу підготовки картоплі перед її приготуванням та виокремили 11 лексем.

У ЛСГ «Страви тваринного та рослинного походження» ми розглянули ЛСПГ «Страви тваринного походження: страви з м'яса», ЛСПГ «Страви тваринного походження: сало та страви з салом» та ЛСПГ «Страви рослинного походження: страви з кукурудзяного борошна». У першій ЛСПГ виділили 6 назв на позначення м'ясних страв, у другій ЛСПГ вичленували 10 назв на позначення сала та страв з нього, а у третій ЛСПГ виокремили 3 назви на позначення страв з кукурудзяного борошна.

За результатами вільного асоціативного експерименту ми зрозуміли, що всі обрані слова-стимули розподілились на дві категорії: зрозумілі реципієнтам, які викликали позитивну реакцію; та маловідомі чи невідомі

асоціації інформантів, на які майже не передавали їхнє пряме значення. Також ми розглянули результати за специфікою гендеру, за віковою категорією та дослідили різницю асоціацій за професіями. Результати експерименту чітко вказали, що більшість асоціацій є синтагматичними, а також широко представлені і парадигматичні асоціації, що вказує на те, що учасники дослідження виявили зв'язки як у межах структури речення й словосполучень, так і в межах заміності та асоціацій з антонімами й синонімами.

Провівши зіставлення з лексикографічним джерелом, з'ясували, що більшість слів, збережених в аналізованих говірках та зафіксованих у словнику перебувають у тісному зв'язку, проте фіксуємо низку назв, значення яких є суто говірковим. Таким чином, встановлено, що збережені в західностепових говірках назви мають і лексичні паралелі в українській літературній мові, і відмінності від норми.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розширенні емпіричної бази української діалектології введенням до наукового обігу нових назв їжі та напоїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андронатій А. Е. Назви виробів із тіста в говірках селищ Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.: лексико-семантичний аспект. *Філологічні студії*: зб. наук. пр. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2021. Вип. 12. С. 3 – 5.
2. Андронатій А. Е. Назви молочних продуктів у говірках селищ Арбузинка й Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області: лексико-семантичний та етимологічний аспекти. *Філологічні студії*: зб. наук. пр. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2022. Вип. 13. С. 43 – 50.
3. Артюх Л. Ф. Українська народна кулінарія : історико-етнографічне дослідження. Київ : Наукова думка, 1977. 153 с.
4. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1980. 242 с.
5. Бережан С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев : Штиинца, 1973. 372 с.
6. Бігусяк М. В. Назви їжі та напоїв у регіональних словниках як джерело етнолінгвістичної. *Збірник наукових праць «Гуманітарні науки»*. 2013 – 2014. № 10 – 11. С. 89 – 96.
7. Бондар О. І. Українське діалектне словникарство початку ХХІ століття. *Мова: структура, суспільство і культура* : зб. наук. ст. Одеса: Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2012. С. 127–143.
8. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2015. 330 с.
9. Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови. Львів, 1979. 120 с.

10. Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. Львів : «Вища школа», 1989. 328 с.
11. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології : навч. посіб. Київ : Мистецтво, 1995. 335 с.
12. Волошинова М. О. Загальні назви їжі в українських східно-слобожанських говірках. *Мовознавство*. 2013. №4. С. 103–108.
13. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики украинских западнестепных говоров : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Київ, 1980. 29 с.
14. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики : монографія. Київ : Наук. думка, 1990. 272 с.
15. Гриценко П. Ю. Степовий говір. Київ, 2000. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um171.htm> (дата звернення : 09.09.2019).
16. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики : монографія. Київ : Наук. думка, 1984. 225 с.
17. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах : монографія. Ужгород : Гражда, 2010. 358 с.
18. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження особливостей формування мовної картини світу. *Психолінгвістика*. 2016. №7. С. 92 – 97.
19. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету. *Волинь – Житомирщина*. 2010. № 22(2). С. 334–340.
20. Дзендзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології: Ужгород, 1965. 99 с.
21. Дзендзелівський Й. О. Проблеми сучасної української діалектології. *Мовознавство*. 1967. № 2. С. 35 – 42.
22. Дзендзелівський Й. О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 45 – 50.

23. Дроздовський В. П. Українські говори Бессарабського Примор'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1962. 27 с.
24. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. №3 – 4. С. 94 – 103.
25. Жилко Ф. Т. Говори української мови : навч. посіб. Київ : Рад. школа, 1958. 171 с.
26. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. Київ : Рад. школа, 1966. 307 с.
27. Жилко Ф. Т. Сучасна українська літературна мова і діалекти : навч. посіб. Київ : Рад. Школа, 1964. С. 20 – 26.
28. Жовтобрюх М.А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. 1973. № 1. С. 3 – 15.
29. Загородній Ю. В., Загородня О. Ф. Системний аналіз асоціативного поля та формування мовної картини світу. *Прийняття рішень в умовах невизначеності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 24 – 28 серп. 2015 р. Одеса, 2015. 89 с.
30. Залеський А.М. Діалектна основа фонологічної системи української мови. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*: зб. наук. пр. / гол. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1977. С. 50 – 96.
31. Каназірська В. А. Риси західностепових говірок. *Загальна та прикладна лінгвістика у колі антропоцентричних наук* : зб. наук. пр. Миколаїв, 2019. С. 18 – 21.
32. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасній українській лексиці: монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 434 с.
33. Ключка Н. Я. Лексико-семантичне поле як системне утворення. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. № 24. С. 129 – 131.
34. Колесников А. О. Українські південнобессарабські говірки з різнотипною діалектною основою (морфологічна система). *Лінгвістика*. 2012. № 2. С. 94 – 102.

35. Кочерган М.П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження. *Мовознавство*. 1996. № 2 – 3. С. 3 – 11.
36. Лайонз Дж. Лінгвістична семантика. Вступ. 2003. 395 с.
37. Лизанець П. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. Діалектологічні студії : Збірник пам'яті Ярослави Закревської : зб. наук. пр. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. С. 247 – 255.
38. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
39. Мазур Г. М. Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат. *Гуцульські говірки* / гол. ред. Я. В. Закревська. Львів. 2000. С. 157 – 165.
40. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3 – 9.
41. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1990. 163 с.
42. Матвіяс І. Г. Формування південно-східного наріччя української мови. *Мовознавство*. 1983. №1. С. 82 – 100.
43. Молоко та молочні продукти. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/15100827/ekonomika/moloko_molochni_produkty#google_vignette (дата звернення: 07.09.2021).
44. Москаленко А. А. Нарис історії української діалектології : навч. посіб. Одеса : ОДУ імені І. І. Мечникова, 1962. 123 с.
45. Німчук В.В. Про походження українських діалектів. *Наука і культура*. 1993. №26 – 27. С. 233 – 250.
46. Паньків В. В., Кононенко В. І., Лесюк М. П. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект : монографія. Київ: ВДВ ЦІТ, 2006. 315 с.
47. Пачева В. М. Українські говірки запорізького Надазов'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2002. 267 с.

48. Пачева В. М. Діалектологічні дослідження степової України XIX – поч. XXI ст. *Українознавчий альманах* : зб. наук. пр. Київ : Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2012. Вип. 9. С. 171 – 176.

49. Поліщук С. С. Міждіалектна взаємодія говорів середньонадбузького ареалу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Одеськ. нац. ун-т імені І. І. Мечникова. Одеса, 2016. 375 с.

50. Поліщук С. С. Характеристика говорів середньонадбузького ареалу. *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. пр. / гол. ред. Т. Ю. Ковалевська. Одеса : ПолиПринт, 2018. Вип. 25. С. 17–26.

51. Поняття, класифікація та порядок розробки меню. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1247101352925/turizm/ponyattya_klasifikatsiya_po_gyadok_rozrobki_menu (дата звернення: 13.10.2022).

52. Романченко А. П. Говірка села Бандурове Гайворонського району Кіровоградської області. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : ПолиПринт, 2016. Вип. 23. С. 67 – 74.

53. Романченко А. П. Андронатій А. Е. Говіркова специфіка густативів. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2023. Вип. 30. С. 35 – 43.

54. Спиридонова Л. К. Асоціативний експеримент як засіб дослідження образу світу. *Наука і освіта*. 2015. № 1. С. 152–158.

55. Тараненко К. В. Асоціативний експеримент як метод дослідження прагматики антонімії української мови. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2014. Вип. 15. С. 79–87.

56. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів : монографія. Київ : Київський держ. лінгв. ун-т, 2001. 244 с.

57. Терехова Д. І. Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записи*. Серія «Філологічна». 2000. №16. С. 236–246.

58. Тищенко Т. М. Номінація меду у говірках Східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 195–197.

59. Хаценко Л. І. Вивчення діалектів української мови в другій половині ХХ ст. *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. пр. / гол. ред. Т. Ю. Ковалевська. Одеса : Астропринт, 2003. Вип. 12. С. 239 – 245.

60. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. н. : 10.02.01. Київ, 2003. 12 с.

61. Яценко С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові ХІV – ХVІІ століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 22 с.

Довідкова література

62. Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови. Київ : Наукова думка, 1987. 297 с.

63. Ковалевська Т. Ю. Основні вимоги до написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт (для студентів – філологів) : метод. посіб. Одеса : видавець Букаєв В. В., 2014. 94 с.

Список використаних джерел та їхніх скорочень

64. Асоціативний словник української рекламної лексики. Одеса : Астропринт, 2001. 3 – 8 с.

65. АУМ – Атлас української мови: у 3 т. Київ. : Наук. думка, 1984 – 2001. Т. 1 – 3.

66. ВТСУМ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

67. Грінч. – Грінченко Б. Д. Словник української мови : у 4-т. / ред. Б. Д. Грінченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958.

68. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1982 – 2012. Т. 1 – 6.

69. **КГУМ** – Карта говорів української мови : енциклопедія. Київ : Українськ. енциклопедія, 2000. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm> (19. 10. 2019).

70. **СДУГО** – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса : Одеськ. Держав. Педагог. Ін-т ім. К. Д. Ушинського. 1958. 78 с.

71. **СУГО** – Словник українських говорів Одещини / гол. ред. О. І. Бондар. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. 224 с.

72. **СУМ-11** – Словник української мови : в 11 т. / відп. ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 1 – 11.

73. **УМ** – Українська мова: енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А
ПРОГРАМА-ПИТАЛЬНИК ДЛЯ ЗБИРАННЯ ГОВІРКОВИХ НАЗВ
ЇЖІ ТА НАПОЇВ

- 1) Їжа, те, що вживають для харчування (загальна назва): *їдло, їда, їдіння, їство, наїдок, харч, харчі, страва, стравня, потрава, пища, пожива, поживок, пожиток, живність, поживність, корм, кормління, мериндя, вікт, кільчик..?* Чи немає відмінностей у семантиці?
- 2) Сніданок: *снідання, поранок, фриштик..?*
- 3) Підвечірок, споживання їжі після обіду перед вечерею: *підвечір, павечерок, полудень, полуденок, полуднання, ловранок, ровланок, жовнарок, ужон, ожоня..?*
- 4) Розчина, закваска для тіста: *причина, причин, квас, завдача, заквасок, закиска, закваска, завданка..?*
- 5) М'якушка, м'яка частина хліба та хлібних виробів: *м'якуш, м'якиш, мнякуш, мнякушка, мнятушка, м'якота..?*
- 6) Перший кусок хліба, відрізаний від цілої хлібини: *цілушка, білуха, цілюшка, цюлюшка, горбушка, поскрайок, скрайка, скрайчик, скравок, кравок, краєць, крайчик, окрайок, окраєць, окрайчик, злбочок, лобок, твердушка, окрушка, приліпка..?*
- 7) Великий окраєць (кусок) хліба: *партика, партига, патрика, патрига, парти лика, партилига, патрилига, кусище, краюха, різка, луста, кавалок, пайда, шмат, шматок, кусок, лупет, лупета, дараба, буката..?*
- 8) Бублки: *обаранок, обарінок, обварінок, обаранка, перец..?*
- 9) Прісний пиріг із сиром, гарбузом чи іншою начинкою: *пиріжок, палачінта, палачінти, плачинда, плачінта, палониця, свинтошори, пляцок, саларії, прежитури..?*

- 10) Налисник, тонкий млинець, у який загортають начинку, найчастіше з сиру: *малисник, завиванець, завивалник, завиваник, лежень, млинець з сиром..?*
- 11) Суп (загальна назва): *юшка, сьорба, щерба, левеш, поливка..?*
- 12) Куліш, густий суп (звичайно з пшона), заправлений салом: *крупник, крупеня, гуща..?*
- 13) Бульйон (напр., курячий): *юшка, поливка, росіл, росів, росул, левеш..?*
- 14) Поясніть, будь ласка, значення слова *борщ*. Чи розрізняєте Ви назви цієї страви залежно від способу її приготування?
- 15) Мамалига, каша з кукурудзяного борошна: *кулеша, токан, замішка, полінта, пуліска, галамбець, гимбовда, гимболя, чир..?* Чи розрізняєте Ви назви страви залежно від ступеня її густоти?
- 16) Галушки, страва з різаних або рваних шматочків прісного тіста, зварених на воді або на молоці: *паляниці, палюшки, клюски, клюцки, локишини, локші, стиранка, стіранка, тісто..?* Чи розрізняєте Ви назви залежно від форми, розміру або способу приготування?
- 17) Локшина, виріб з прісного пшеничного тіста у вигляді тонких висушених смужок, страва, приготовлена з цього виробу: *локшини, локша, лаша, лашка, лашки..?*
- 18) Знімати, обчищати шкірку з старої картоплі: *чистити, оббирати, гоббирати, обирати, лупити, облуплювати..?*
- 19) Обчищати шкірку з молодої картоплі: *шкрябати, шкрабати, скребтати, скребтати, скоблити, стругати, чистити..?*
- 20) Картопляне пюре: *товканиця, колотуха, токмачі, мушка, бульобниця, ком'як, коми, кома, ковма, кума, ріпа терта, топтуха, топтушка,*

топтанка, картопляна каша, картоплюва каша, каша, топтана картопля, гартанашка, пюре..?

21) Картопляник, оладка з тертої картоплі: *картофляник, картоплешник, картопляник, картохляк, дерун, драник, драпач, тертун, тертух, тертюх, тертінник, тренічя, оскубанець, кремзлик, бараболяник, пижик, гричушки, бець, баді, базі, пляцок, картофляний пляцок, кийзлик..?*

22) Холодець: *захолод, холодюнка, холодне, застуда, застудина, студенець, студенина, студень, студінь, студєн, драглі, дриглі, драганець, дреглятина, дрягва, гижки, кочоня, кочатина, коченятина, кляганець, кляганці, їжати́на, холодна юшка, юшка холодюнка..?*

23) Шкварка, піджарений чи вижарений кусочок сала: *шкварок, скварок, скварка, ошкварок, вишкварок, вишкварка, вижарок, вижарка, джумара, чумарка, жмарка, джумарь, джорина, шикора..?*

24) Підлива, рідка приправа до страви, соус: *підливка, підлева, обливка, поливка, приливка, приправка, заколотка, підколотка..?*

25) Домашня кров'яна ковбаса: *кров'янка, кишка, гурка..?*

26) Тваринний жир (загальна назва): *сить, сало, тук, лій, тлуц, омаста, нагул, тлустець, масть..? Які є відмінності в значенні?*

27) Смалець, жир, витоплений із свинячого здору, сала: *шмалець, тик, ток, топ, масть, сало..?*

28) Олія, жир, вироблений з соняшникового насіння: *гулія, олій, улій, гулій, олай, влай, олива, посонушне масло, посне масло..?*

29) Яечня: *яєшня, яєшниця, яєчниця, смажениця, смаженя, праженя, верещага, ратота..? Чи не розрізняються назви для яєчні, з розлитим жовтком і цілим?*

- 30) Куштувати, з'їдати або випивати трохи чого-небудь, для проби: *кушати, коштувати, коцювати, пробувати, спробувати, заживати, зажити, споживати, смакувати, спитувати, спитати, поспитати..?*
- 31) Сушня, сушені фрукти, ягоди: *сушняк, сушка, сушня, сушина, сушиця, сушениці, щуцениці, сушонка, печениці..?*
- 32) Узвар, солодка рідка страва з сушених фруктів, ягід, зварених у воді, компот: *озвар, взвар, звар, вар, відваруха, компот, квас, кислиця, кислиця, сушеня, сушня, фруктовий квас..?*
- 33) Цукерок (загальна назва): *цукерка, цукор, конфет, конфета, Бамбон, балабони..?*
- 34) Свіжовидоєне молоко: *парне молоко, сиродій, сиродой, свіже молоко..?*
- 35) Кип'ятити молоко: *п्राжити, парити, варити..?*
- 36) Кисляк, загусле кисле молоко: *квасне молоко, бовтакиш, простокваша, сирокваша, самокиша, житнянка, стоянка, пристій, пражиня, гльоганка..?*
- 37) Сироватка з коров'ячого молока: *сирватка, кваснина, квасниця, зварка, сколона, сколотини, дзер, дзера, дентиця..?*
- 38) Сир, продукт, одержаний підігріванням кислого молока і відокремленням сироватки: *свіжий сир, солодкий сир, tvorog, tvorіg..?* Чи немає відмінностей у значенні *сир* і *творог*?
- 39) Сметана: *сметана, верхнина, поверхнина, вершок, знімок, устій..?*
- 40) Молозиво, густе молоко корови та ін. перед пологами і в перші дні після пологів: *колястра, куластра, кулайстра, курастра, курайстра, сяр, сіра..?*
- 41) Коричнева чи кремова плівка, що виникає на молоці, довго пряженому на малому жару в печі: *піна, пінка, старка, старочка, шкурка, бабка..?*

- 42) Горілка (загальна назва): *зорілка, зорівка, горівчина, голірка, живиця, водка, паленка, оковита, воковитка, паруха..?*
- 43) Самогон: *самогонка, мотузьяна, шпагатівка, корчовка, цукрівка, паленка, домашня паленка..?* Чи немає відмінностей у значенні?
- 44) Оселедець: *оселедець, силедець, осіленець, осельодок, гиринок, гиринок, гиринок, гериньок, гиріног, гріньок, гринга..?*
- 45) Жувати, роздрібнювати, розминати їжу в роті: *жвати, жвакати, жнякати, жакати, пережовувати, швикати, чамкати..?*
- 46) Плямкати, чавкати, прицмокувати під час жування: *чвакати, жвакати, жвякати, жвяхтати, жвикати, чвякати, чякати, чамкати, кляммати, цямкати, джамкати, мимлати..?* Чи є якісь розрізнення в значенні?
- 47) Людина, що плямкає: *цямкало, плямкало, папай..?*
- 48) Кусок чогось їстівного (напр., хліба): *шматок, кришень, кришеник, кавалок, букатка, байда, байдина, байдочка, бота, шталеба, гондзоля..?*
- 49) Недоїдок, недоїдений або надкушений шматок чогось їстівного: *кусень, кусник, кусак, надкусок, шматочок, огризок, недогрязок, жувак, пожованець, кірчик..?*
- 50) Які ще страви та напої поширені у Вашому населеному пункті?

ДОДАТОК Б. АНКЕТИ-ВІДПОВІДІ

ЗАПИС № 1

здійснений в смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудник;
- 4) опара;
- 5) м'акот', м'акши;
- 6) окрайец', ц'їлушка;
- 7) шмат;
- 8) бублики;
- 9) плачинда;
- 10) млин'ц'ї з сиром;
- 11) суп;
- 12) кул'їш («не_ва'рили //»);
- 13) бул'йон;
- 14) «їе зелений / червоний / п'їсний / риб'ачий //»;
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) галушки («в'їд'м'їн':їст' саме у_ст'рав'ї де во'ни викорис'тову'ют'с'а / їе 'суп їе галушки з_часни'ком //»);
- 17) лап'їша («бабка / зап'їканка з_до'маши'ної лап'їши з_їац'ами //»);
- 18) чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) тоу'чена картопл'а;
- 21) картопл'аники, дере'ни;
- 22) студен';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їдлива;
- 25) кров'анка;
- 26) сало («їе сало топ'лене / а_їе у'нупр'їшн'її'жир //»);
- 27) смалец';
- 28) рос'лин:а ол'їя;
- 29) їайешн'а («їе / гла'зун':а і_просто їайешн'а на_сал'ї або з_коуба'сойу //»);
- 30) кушту'вати, пробувати;
- 31) суш'н'а;
- 32) уз'вар;
- 33) солодошч'ї, кон'фети;
- 34) пар'не молоко;
- 35) сп'р'ажити молоко;
- 36) кис'л'ак, просток'ваша;
- 37) си'рватка;

- 38) сир («не¹має //»);
 39) сме¹тана;
 40) мо¹лозиво;
 41) ¹шкурка, ¹п'інка;
 42) ¹водка, го¹р'ілка;
 43) само¹гон («йє з ¹цукру / бур'а¹ка / бур'а¹чиха / ф¹рукт'ів / ¹чача //»);
 44) с'е¹л'одка;
 45) роз¹жовувати;
 46) п¹л'амкат', ¹чаўкат';
 47) відповідь відсутня;
 48) ку¹сок, шма¹ток;
 49) ог¹ризок, не¹дойідок;
 50) ¹зат'ірка («суп із ¹шариками з му¹ки //»); капуста¹н'ак («з ¹пшо¹на / ¹м'аса і ¹к'вашеної ка¹пусти //»).

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Зубова Євдокія Іллівна.

Рік народження: 1949.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: кухар.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 18.07.2019 р.

ЗАПИС № 2,
здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) ужсон;
- 4) о'пара;
- 5) м'а'кушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) ок'райець';
- 8) бублики;
- 9) пла'чинда;
- 10) на'лисники;
- 11) суп;
- 12) ку'л'їш;
- 13) бул'їон;
- 14) боршч («зелений / чер'воний / п'їсний //»);
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) галушки («так / р'їзан'ї / ш'ч'їпан'ї //»);
- 17) локишина;
- 18) чистити;
- 19) шкре'бат';
- 20) п'уре, тоу'чонка, тоу'каночка, м'аточка;
- 21) деру'ни;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їдлива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець';
- 27) с'малець';
- 28) ол'їя;
- 29) йа'їшин'а («так //»);
- 30) п'робуват', смаку'ват';
- 31) суш'н'а;
- 32) уз'вар;
- 33) цу'керки, кан'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) п'р'ажити;
- 36) кисле моло'ко;
- 37) си'роватка;
- 38) т'ворог, сир («не'маїє //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;
- 41) п'л'ївка;

- 42) го^р'ілка, 'водка;
 43) само^гон («бу^р'а^чиха, цук^ровий //»);
 44) се^л'одка;
 45) пере^жовуват';
 46) п^л'амкати, 'ча^укати;
 47) відповідь відсутня;
 48) шма^ток;
 49) не^дойідок;
 50) 'вина; кисе^л'і; к'вас («т^ри л'ітри во^ди кип'я^тити і до^дати о^дин ста^кан цук^ру / охоло^дити / до^дати од^на ча^йна ло^жка 'кави і 'деся^т' 'грам д^р'іждж'і^у //»); гри^би по-ко^рейс'к'і («о^дин к'іло^грам с'в'іж'і^у гри^б'і^у по^р'ізати с^мужками + 'морква + с^пец'ійі по-ко^рейс'к'і / за^лити мари^надом («т^ри сто^лових ло^жки о^л'ійі, од^на сто^лова ло^жка 'уксусу»), перем'ішати і до^дати с'іл' / 'сахар / под^р'ібнений час^ник //»); л'і^к'ор з^вишен' («ш'істде^с'ат ш^тук 'вишен' + ж^мен'а л^ист'а з^вишен' / п'івто^ри л'ітри во^ди / о^дин к'іло^грам 'сахара / од^на сто^лова ло^жка лимон:ойі кисло^ти / п'ів л'ітру 'водки // 'вишн'і, л^ист'а і^воду кип'я^тити 'деся^т' хви^лин., 'виш^н'ати 'вишн'і і^в л^ист'а + цук^ор і кип'я^тити 'деся^т' хви^лин / 'вистигне + лимон:а кисло^та / 'дати пос^тойати 'деся^т' хви^лин + 'водку / 'дал'і роз^лити у пл'аш^ки і заку^порити //»).

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Бичкова Галина Михайлівна.

Рік народження: 1951.

Національність: українка.

Освіта: середня.

Професія: кухар, начальниця поштового відділення.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 16.08.2019 р.

ЗАПИС № 3,
здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудник;
- 4) о'пара;
- 5) мйа'кушка;
- 6) ц'їлушечка;
- 7) ок'райіц';
- 8) сушки, ба'ранки;
- 9) пир'іг;
- 10) б'линчики;
- 11) супчик;
- 12) ку'л'іш («не'вар'ат' //»);
- 13) бул'йон;
- 14) боршч («п'р'існий / зелений //»);
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) галуш'ки;
- 17) локишина;
- 18) чистит';
- 19) шкреб'ти;
- 20) м'аточка;
- 21) д'раники;
- 22) холо'дец';
- 23) шквар'ки;
- 24) под'лиўка;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малец';
- 27) с'малец';
- 28) ол'їя;
- 29) йа'йешн'а («так //»);
- 30) п'робуват';
- 31) суш'н'а;
- 32) уз'вар;
- 33) цукерки;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) п'р'ажити;
- 36) кис'л'ак;
- 37) си'роватка;
- 38) сир («те'саме //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;
- 41) п'л'їўка;

- 42) го¹р'ілка;
- 43) само¹гон («¹н'і //»);
- 44) осе¹ледець';
- 45) жу¹вати;
- 46) ¹чаїкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) ку¹сок, шма¹ток;
- 49) не¹дойідок;
- 50) л'і¹к'ор, вин'це.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Гаймич Марія Михайлівна.

Рік народження: 1943.

Національність: українка.

Освіта: середня.

Професія: доярка.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 16.08.2019 р.

ЗАПИС № 4

здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полу'денок;
- 4) о'пара;
- 5) м'а'киш;
- 6) ц'їлушка;
- 7) шма'ток, ве'ликий ку'сок;
- 8) 'бублики, ба'ранки;
- 9) пи'р'іг;
- 10) б'линчики;
- 11) суп;
- 12) ку'л'іш («але 'робл'ат' не зус'тиї //»);
- 13) бул'йон;
- 14) «'боришч йе 'боришч //»;
- 15) ма'ма'лига («н'ї / завж'ди зус'тен'ка / коли були ма'л'ї нар'їзали 'ниточкойу //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) 'локишинка;
- 18) 'чистити;
- 19) шк'р'абати;
- 20) 'п'уре, топ'тушечка;
- 21) д'раники;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) под'лива;
- 25) кроу'їанка;
- 26) жир;
- 27) с'малець';
- 28) «ол'їя йе ол'їя //»);
- 29) йа'йешн'а («так / боу'таночка / гла'зун':а //»);
- 30) кушту'вати;
- 31) суш'н'а;
- 32) уз'вар, ком'пот;
- 33) цу'керки, кон'фетка;
- 34) моло'ко;
- 35) «кип'я'тити йаки'чо на пли'т'ї / п'р'ажити у не'ч'ї а'бо ду'хоу'ц'ї //»);
- 36) кис'л'ак;
- 37) си'рватка;
- 38) сир («н'ї //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) ш¹курочка;
- 42) гор¹ілка;
- 43) само¹гон («н¹і //»);
- 44) осе¹ледець, сел¹одка;
- 45) жу¹вати;
- 46) ча¹у¹кати;
- 47) («йак поро¹с'атко //»);
- 48) шма¹точок, ку¹сочок;
- 49) не¹дойідок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Проха Тетяна Семенівна.

Рік народження: 1954.

Національність: росіянка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: продавчиня.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 16.08.2019 р.

ЗАПИС № 5

здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) йі¹да;
- 2) сн¹іданок;
- 3) по¹кушат', перефа¹тит';
- 4) о¹пара;
- 5) відповідь відсутня;
- 6) гор¹бушка;
- 7) ку¹сок;
- 8) ¹бублики, ¹сушка;
- 9) пла¹цинда;
- 10) на¹лисник;
- 11) суп;
- 12) ку¹л'іш («не₂го¹туйут' //»);
- 13) бул¹йон;
- 14) ¹бориш («к¹расний / зе¹лений //»);
- 15) «не₂го¹туйут' //»;
- 16) галуш¹ки («н¹і //»);
- 17) «не₂ро¹бл'ат' //»;
- 18) ¹чистити;
- 19) шк¹р'абати;
- 20) п¹урешка;
- 21) картоп¹л'аники;
- 22) холо¹дец';
- 23) «не₂ро¹бл'ат' //»;
- 24) под¹лива;
- 25) кро¹в'анка;
- 26) с¹малец';
- 27) с¹малец';
- 28) под¹солнушне ¹масло;
- 29) йа¹йеин'а («так //»);
- 30) кушту¹вати, п¹робувати;
- 31) сухоф¹рукти;
- 32) кам¹пот;
- 33) кан¹фети;
- 34) пар¹не моло¹ко;
- 35) кип¹ятити моло¹ко;
- 36) кис¹л'ак;
- 37) си¹роватка;
- 38) сир («не¹має //»);
- 39) сме¹тана;
- 40) мо¹лозиво;
- 41) п¹л'іўка;

- 42) 'водка;
- 43) само'гон («йе от_с'ливи / 'вишин'і / бур'а'ка //»);
- 44) се'л'одка;
- 45) жу'вати;
- 46) 'чаўкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) ку'сок;
- 49) не'дойідок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Доценко Людмила Іванівна.

Рік народження: 1956.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: бухгалтер.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 19.08.2019 р.

ЗАПИС № 6,
здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їдан':а;
- 3) полу'денюк;
- 4) о'пара;
- 5) мйа'кушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) ку'сок;
- 8) 'бублики;
- 9) пла'чинда;
- 10) блин'ц'ї;
- 11) суп;
- 12) «не го'туйут' //»;
- 13) бул'йон;
- 14) зе'лені, чер'воні;
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) лап'ша;
- 18) 'чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) п'уре, 'м'аточка;
- 21) деру'ни;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їд'лива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець';
- 27) с'малець';
- 28) п'їд'солнушне 'масло;
- 29) йа'йечн'а;
- 30) п'робувати;
- 31) суш'н'а, сухоф'рукти;
- 32) уз'вар;
- 33) цу'керки;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кийа'тити;
- 36) кис'л'ак;
- 37) си'роватка;
- 38) т'ворог («йе //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;
- 41) ш'курка;

- 42) ¹водка;
- 43) само¹гон («н'і //»);
- 44) се¹л'одка;
- 45) жу¹вати;
- 46) ¹чаўкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) ку¹сок;
- 49) недо¹їїдок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Онищенко Раїса Іванівна.

Рік народження: 1969.

Національність: росіянка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: фармацевт (працює у м. Южноукраїнськ).

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 27.08.2019 р.

ЗАПИС № 7,
здійснений в снт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл. у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) *йі́да*;
- 2) *сн'і́данок*;
- 3) *по́лудник*;
- 4) *зак'васка*;
- 5) *м'н'акушка*;
- 6) *гор'бушка*;
- 7) *ш'мат, шма'ток*;
- 8) *ба'ранки*;
- 9) *пла'чинда*;
- 10) *б'линчик*;
- 11) *суп, 'йушка*;
- 12) *ку'л'іш («не_го'туйут' //»)*;
- 13) *бул'йон*;
- 14) *'бориш («зе'лений / чер'воний //»)*;
- 15) *мама'лига («н'і //»)*;
- 16) *галуш'ки («н'і //»)*;
- 17) *лап'ша*;
- 18) *'чистити*;
- 19) *шк'р'абати*;
- 20) *п'уре, 'м'аточка*;
- 21) *деру'ни*;
- 22) *холо'дець, с'туден'*;
- 23) *шк'варки*;
- 24) *п'ідлиўка*;
- 25) *кро'в'анка*;
- 26) *с'малець*;
- 27) *с'малець*;
- 28) *под'солнучне 'масло*;
- 29) *йа'їшн'а («так //»)*;
- 30) *п'робувати*;
- 31) *сухоф'рукти*;
- 32) *уз'вар*;
- 33) *кон'фети*;
- 34) *пар'не моло'ко*;
- 35) *кип'ятити моло'ко*;
- 36) *кис'л'ак*;
- 37) *'сиворотка*;
- 38) *сир («н'і //»)*;
- 39) *сме'тана*;
- 40) *мо'лозиво*;
- 41) *ш'курка, 'пенка*;

- 42) 'водка;
- 43) само'гон («йе на 'цукр'і / зер'н'і //»);
- 44) се'л'одка;
- 45) жу'вати;
- 46) 'чаўкати;
- 47) 'чаўкало, п'л'амало;
- 48) ку'сок;
- 49) ог'ризок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Звєков Леонід Михайлович.

Рік народження: 1967.

Національність: громадянин України (молдован).

Освіта: середня спеціальна.

Професія: електрик.

Місце проживання: смт Арбузинка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 27.08.2019 р.

ЗАПИС № 1,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) і́да;
- 2) ф'риштик («вен'герс'ке //»);
- 3) 'полуден', жоу'ранок;
- 4) о'пара;
- 5) мн'а'кушка;
- 6) ок'райець' («гор'бушка //»);
- 7) да'раб;
- 8) 'перець;
- 9) 'фанок;
- 10) бл'інчики;
- 11) суп («сербанка //»);
- 12) ку'л'іш;
- 13) 'левеш;
- 14) боршч («чер'воний / зе'лений //»);
- 15) то'кан («н'і //»);
- 16) галуш'ки («н'і //»);
- 17) дороч'ки;
- 18) 'чистити, лу'пити;
- 19) скреб'тати;
- 20) трош'чена, 'топтана, 'м'ацкана;
- 21) 'гугл'і;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'ід'лива;
- 25) кроу'йанка;
- 26) маст' («йе в'ід'м'ін:ост'і // це_саме ўже по'топлене / а_сп'раўжн'е 'сало
це_соло'нина //»);
- 27) маст';
- 28) о'луї («вен'герс'ка //»);
- 29) йа'йешниц'а;
- 30) п'робувати;
- 31) пече'ниц'і;
- 32) вар;
- 33) 'цукор, 'цукри, кан'ф'ети, кан'фети;
- 34) 'теплоє моло'ко;
- 35) 'парити;
- 36) квас'нойе моло'ко;
- 37) жен'тиц'а («вен'герс'ко-ма'д'арс'ке //»);
- 38) сир («не'маїе //»);
- 39) сме'тана;

- 40) ку¹лаїстра;
 41) ¹п'іна;
 42) ¹водка;
 43) само¹гон, ¹паленка, ¹миндра, ¹жушка («то₂ сво¹їе // їе₂ в'ід¹м'ін:ост'ї // ¹водка / то₂ мага¹зин:а / а₂ само¹гон до¹машн'її //»);
 44) сел¹одка;
 45) ж¹вати;
 46) ¹чапкати;
 47) ¹чапкало;
 48) ку¹сок, да¹рап;
 49) ¹огризок;
 50) лопат¹ки («фа¹сол' с¹паржева ¹тушит'с'а з₂ об¹жареними ово¹чами у₂ сме¹тан'ї//»); ¹бограш («м'ас¹не бл'удо з₂ ово¹чами / а¹ле во¹но ¹суто вен¹герс'ке / го¹туйут' то¹му / шчо з₂ ди¹тинства го¹тувала₂ це¹ ма¹ма //»).

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Петій Юрій Васильович.

Рік народження: 1950.

Національність: українець.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: столяр.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 05.05.2019 р.

ЗАПИС № 2,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) і́да;
- 2) заўтрак;
- 3) полуден', полу'денюк;
- 4) о́пара;
- 5) мйа'кушка;
- 6) гор'бушка;
- 7) да'раб;
- 8) 'бублик, 'перец;
- 9) 'фанок;
- 10) бл'інчики;
- 11) суп;
- 12) ку'л'іш;
- 13) 'левеи;
- 14) боршч («чер'воний / зе'лений //»);
- 15) мама'лига, то'кан («н'і //»);
- 16) га'лушки («н'і //»);
- 17) лоп'іша;
- 18) 'чистити;
- 19) скреб'ти;
- 20) 'топтана;
- 21) 'гугл'і;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'ід'лива;
- 25) кроу'йанка;
- 26) 'сало, соло'нина;
- 27) с'малець', 'маст';
- 28) о'луї («вен'герс'ка //»);
- 29) йа'йешниця'а;
- 30) п'робувати;
- 31) суш'н'а;
- 32) вар;
- 33) 'цукри, кан'ф'ети;
- 34) 'теплоїе моло'ко;
- 35) 'парити;
- 36) квас'нойе моло'ко;
- 37) квас'ниця'а;
- 38) сир («не'маїе //»);
- 39) сме'тана;
- 40) ку'лаїстра;

- 41) ¹п'інка;
- 42) ¹водка;
- 43) само¹гон, ¹паленка, ¹жушка, ¹водка («йе в'ід¹м'ін:ост'і //»);
- 44) се¹л'одка;
- 45) ж¹вати;
- 46) ¹чапкати;
- 47) ¹чапкало;
- 48) ку¹сок;
- 49) ¹огризок;
- 50) ¹левеш («х¹л'іб на¹ла¹ру з¹кур'атиноїу у¹сме¹тан:ому ¹соус'і / готу¹вала ¹мама //»).

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Петій Володимир Васильович.

Рік народження: 1963.

Національність: українець.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: водій.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 17 років.

Дата створення запису: 05.05.2019 р.

**ЗАПИС № 3,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.**

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) відповідь відсутня;
- 4) о'пара;
- 5) м'а'кушка, ско'ринка;
- 6) ок'райець';
- 7) ку'сок;
- 8) ба'ранки;
- 9) пла'чинда;
- 10) мли'нець';
- 11) суп, бул'йон;
- 12) ку'л'іш («не їй'д'ат' //»);
- 13) бул'йон;
- 14) «суп з ква'солейу / 'нутом / зе'лений / 'л'ітн'їй //»;
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) лап'ша;
- 18) 'чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) м'йата кар'тошка;
- 21) д'раники, п'л'ац'ки;
- 22) с'туден', холо'дець';
- 23) шк'варки;
- 24) п'ідлива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець' («йе в'ід м'ін:ост'і / це' саме ўже топ'лене / а'сп'раўжн'е 'сало //»);
- 27) с'малець';
- 28) 'посне 'масло, о'л'їя;
- 29) йа'йечн'а («розр'із'н'айет'с'а (розр'із'н'айець':а) //»);
- 30) п'робувати, кушту'вати;
- 31) 'сушка;
- 32) уз'вар;
- 33) кан'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кип'я'тити;
- 36) кис'л'ак, ке'ф'ір;
- 37) си'рватка, просток'ваша;
- 38) сир («йе / дл'а'л'удей з'м'іста / т'ворог з'моло'ка 'випарений / а' сир це твер'дий //»);

- 39) сме'тана, с'л'іўка;
- 40) мо'лозиво;
- 41) ш'курка;
- 42) 'водка;
- 43) само'гон («не'майє //»);
- 44) сел'одка, 'сел'д';
- 45) жу'вати;
- 46) 'чаўкати;
- 47) п'л'амкало;
- 48) ку'сок, ш'мат;
- 49) ку'сок, не'дойідок;
- 50) «на'лиўки з абри'кос / с'лиў / 'вишен' //».

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Голубенко Олексій Сергійович.

Рік народження: 1953.

Національність: українець.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: начальник тюрми.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: усе життя.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 4,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їдан':а;
- 3) полдник;
- 4) о'пара;
- 5) ско'ринка;
- 6) ок'райець';
- 7) ку'сок;
- 8) 'бублики, ба'ранки;
- 9) пла'чинда;
- 10) на'лисник;
- 11) суп;
- 12) ку'л'іш («не_її'д'ат' //»);
- 13) бул'йон;
- 14) боршч;
- 15) мама'лига («н'ї //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) лап'ша;
- 18) 'чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) тол'чонка;
- 21) д'раники;
- 22) холо'дець', хо'лоднойе;
- 23) шквар'ки;
- 24) п'ідлива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець' («йе_в'ід'м'ін:ост'і / це_саме_ўже_топ'лене / а_сп'раўжн'е_сало //»);
- 27) с'малець';
- 28) 'посне 'масло, ол'їя;
- 29) йа'йечн'а;
- 30) п'робувати, кушту'вати;
- 31) 'сушка;
- 32) уз'вар;
- 33) кан'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кип'я'тити;
- 36) ке'ф'ір;
- 37) си'роватка;
- 38) сир;
- 39) сме'тана;

- 40) мо¹лозиво;
- 41) ш¹курка;
- 42) ¹водка;
- 43) само¹гон («не¹маїє //»);
- 44) се¹л'одка;
- 45) жу¹вати;
- 46) ¹чаїкати;
- 47) п¹л'амкало;
- 48) ку¹сок, ш¹мат;
- 49) не¹дойідок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Голубенко Лідія Миколаївна.

Рік народження: 1957.

Національність: українка

Освіта: середня спеціальна.

Професія: бухгалтер.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: усе життя.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 5,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) заўтрак;
- 3) полудн'їк;
- 4) о'пара;
- 5) м'а'кушка;
- 6) гор'бушка;
- 7) ку'сок;
- 8) 'бублики;
- 9) пи'р'їг;
- 10) на'лисник;
- 11) суп;
- 12) капу'с'н'ак;
- 13) бул'їон;
- 14) боршч;
- 15) ма'ма'лига («н'ї //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) 'локшина;
- 18) 'чистит';
- 19) шк'реб'ти;
- 20) п'у'ре, тоу'качка;
- 21) картоп'л'аники;
- 22) холо'дець;
- 23) шк'варки;
- 24) п'їд'лива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець («їе в'їд'м'їн:ост'ї //»);
- 27) с'малець;
- 28) ол'їя;
- 29) йа'їшниц'а («н'ї //»);
- 30) поп'робуват';
- 31) суш'н'а, сухоф'рукти;
- 32) кам'пот;
- 33) кан'ф'ети;
- 34) моло'ко;
- 35) кип'я'тити;
- 36) 'кисле;
- 37) си'рватка;
- 38) т'ворог («їе //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) ш¹курка;
- 42) 'водка;
- 43) само¹гон («не¹має //»);
- 44) 'селед';
- 45) жу¹вати;
- 46) п¹л'амкати;
- 47) п¹л'амкало;
- 48) ку¹сок, ш¹мат;
- 49) кус¹ки;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Чебатарьова Ольга Іллівна.

Рік народження: 1950.

Національність: українка

Освіта: середня спеціальна.

Професія: кладовщик, старший інспектор у тюрмі.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: усе життя.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 6,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудн'їк;
- 4) д'рож':ї;
- 5) м'якуш;
- 6) ок'раїець';
- 7) ку'сок, ш'мат;
- 8) ба'ранки, 'бублики;
- 9) пи'р'їг;
- 10) на'лисник;
- 11) суп;
- 12) ку'л'їш;
- 13) бул'їон;
- 14) боршч;
- 15) ма'ма'лига («н'ї //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) лап'їша;
- 18) 'чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) п'у'ре;
- 21) де'рун;
- 22) с'туден', холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їд'лива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець';
- 27) нут'р'ак;
- 28) 'масло, о'л'їя;
- 29) йа'йешн'а («розр'їзн'айетс'а //»);
- 30) п'робувати;
- 31) сухоф'рукти;
- 32) уз'вар, кам'пот;
- 33) кон'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кип'їятити;
- 36) кис'л'ак, просток'ваша;
- 37) си'рватка;
- 38) т'ворог («їе т'ворог з_моло'ка 'випаренїй / а_їсир це_твер'дий //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) *п'енка*;
- 42) *водка, гор'ілка*;
- 43) *пер'вак*;
- 44) *сел'одка*;
- 45) *жувати*;
- 46) *пл'амкати*;
- 47) *пл'амкало*;
- 48) *ш'мат*;
- 49) *кусок, остаток*;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Партная Валентина Василівна.

Рік народження: 1943.

Національність: росіянка.

Освіта: середня.

Професія: диспетчер у колгоспі.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 1976 р.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 7,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) і́жа;
- 2) сн'і́данок;
- 3) по́лудн'ік;
- 4) д'ро́ж' :і;
- 5) м'а́кушка;
- 6) ц'і́лушка;
- 7) ку́сок;
- 8) б'у́блики;
- 9) пи́р'іг;
- 10) на́лисник;
- 11) су́п;
- 12) ку́л'іш («не_йі́д'ат' //»);
- 13) бу́л'йон;
- 14) бо́рич;
- 15) ма́лаї, ма́ма'лига («н'і //»);
- 16) га́лушки («н'і //»);
- 17) ло́кишина;
- 18) ч'и́стити;
- 19) те́рти;
- 20) п'у́ре;
- 21) дере́ни;
- 22) холо́дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'і́длиўка;
- 25) кро́в'анка;
- 26) с'ма́лець';
- 27) с'ма́лець';
- 28) о́л'йа;
- 29) йа́йешн'а («н'і //»);
- 30) п'ро́бувати;
- 31) су́шка;
- 32) уз'ва́р;
- 33) кан'ф'ети;
- 34) па́рне мо́ло'ко;
- 35) кип'я́тити;
- 36) кис'ла́к;
- 37) си́роватка;
- 38) т'воро́г («йе / т'воро́г з_мо́ло'ка_випарений / а_сир_це_т'вердий //»);
- 39) сме́тана, с'л'іўка;
- 40) мо́лозиво;

- 41) ш¹курка;
- 42) го¹р'ілка;
- 43) само¹гон («н'і //»);
- 44) осе¹ледець;
- 45) жу¹вати;
- 46) відповідь відсутня;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) ку¹сок;
- 49) ¹кус'ін';
- 50) квас.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Михайленко Василь Сергійович.

Рік народження: 1952.

Національність: громадянин України (татарин).

Освіта: середня спеціальна.

Професія: трудовик, фермер.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 1976 р.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 8,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) заўтрак;
- 3) полудн'їк;
- 4) зак'васка;
- 5) м'а'кушка;
- 6) корочка;
- 7) великий ку'сок;
- 8) бублики;
- 9) пи'р'їг;
- 10) бл'їнч'їк;
- 11) суп;
- 12) капуст'н'ак;
- 13) бул'їон;
- 14) «боршч зелений / к'расний //»;
- 15) мамалїга («н'ї //»);
- 16) галушки («н'ї //»);
- 17) мака'рони;
- 18) чистит';
- 19) шкре'бати;
- 20) п'уре;
- 21) деру'ни;
- 22) холо'дець;
- 23) шк'варка;
- 24) под'лива;
- 25) кров'анка;
- 26) сало («їе //»);
- 27) с'малець;
- 28) ол'їя;
- 29) йа'їешн'а («розр'їзн'аїет'с'а //»);
- 30) поп'робуват';
- 31) сушка;
- 32) уз'вар;
- 33) кон'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кипйа'тити;
- 36) кис'л'ак;
- 37) си'роватка;
- 38) т'ворог;
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) ш¹курка;
- 42) 'водка;
- 43) само¹гон («йе //»);
- 44) с'е¹л'одка;
- 45) жу¹ват';
- 46) 'ча¹ўкат';
- 47) п¹л'амкало;
- 48) ку¹сок;
- 49) ог¹ризок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Матюшенко Анна Юріївна.

Рік народження: 1973.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: медсестра.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: все життя.

Дата створення запису: 06.08.2019 р.

ЗАПИС № 9,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) відповідь відсутня;
- 4) опара;
- 5) м'якот';
- 6) ц'їлушка;
- 7) кусок («п'їдпалок //»);
- 8) бублики;
- 9) пи'р'їг;
- 10) налисники;
- 11) суп;
- 12) кул'їш;
- 13) їушка;
- 14) боршч («червоний / зелений //»);
- 15) мамалига («так // мамалигу потр'їбно р'їзати / їнша густота то просто каша //»);
- 16) галушки («н'ї //»);
- 17) лап'їша;
- 18) об:їрати;
- 19) шк'р'абати;
- 20) топтанка, м'ата;
- 21) оладки, деруни;
- 22) холодец';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їдлива;
- 25) кров'анка;
- 26) с'малец';
- 27) с'малец';
- 28) ол'їя («гол'їя //»);
- 29) сма'жен':а, їа'їечн'а («так //»);
- 30) по'кушати;
- 31) суш'н'а;
- 32) уз'вар;
- 33) цукерки;
- 34) пар'не молоко;
- 35) кип'їтити молоко;
- 36) кисл'ак, коло'туха;
- 37) си'рватка;
- 38) сир («н'ї //»);
- 39) сме'тана;

- 40) мо¹лозиво;
- 41) ш¹курка;
- 42) го¹р'ілка;
- 43) само¹гон («йе / мал'а'соўка на оме¹л'ас'і //»);
- 44) го¹се¹ледец';
- 45) жу¹вати;
- 46) п¹л'амкати;
- 47) сви¹н'а;
- 48) ку¹сок;
- 49) не¹дойідок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Гаврилова Ірина Олександрівна.

Рік народження: 1972.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: касир.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 1983 р.

Дата створення запису: 12.08.2019 р.

ЗАПИС № 10,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) відповідь відсутня;
- 4) опара;
- 5) мн'акушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) окрайець;
- 8) калачи;
- 9) пир'іг;
- 10) налисники;
- 11) суп;
- 12) кул'іш;
- 13) їушка;
- 14) боршч («червоний / зелений //»);
- 15) мама'лига («н'ї / бо не,го'туют' //»);
- 16) галушки («н'ї //»);
- 17) локшина;
- 18) чистити;
- 19) шк'рабати;
- 20) м'ата картошка;
- 21) д'раники, картоп'л'аники;
- 22) холодець;
- 23) шк'варки;
- 24) п'ідлива, соус;
- 25) кров'анка;
- 26) с'малець;
- 27) с'малець;
- 28) ол'їя;
- 29) сма'жен':а («н'ї //»);
- 30) п'робувати;
- 31) суш'н'а;
- 32) узвар;
- 33) цукерки;
- 34) молоко;
- 35) кипйа'тити молоко;
- 36) кисле молоко;
- 37) сир'оватка;
- 38) сир («немає //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) ш¹курка;
- 42) го¹р'ілка;
- 43) само¹гон («йе / оме¹л'аска і бур'а¹чанка //»);
- 44) осе¹ледець;
- 45) жу¹вати;
- 46) 'ц¹амкати;
- 47) 'ц¹амкало;
- 48) ку¹сок, шма¹ток;
- 49) не¹дойідок;
- 50) оме¹л'аска, го¹рохове п'у¹ре.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Крошкова Галина Полікарпівна.

Рік народження: 1957.

Національність: українка.

Освіта: середня.

Професія: секретар.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 1977 р.

Дата створення запису: 12.08.2019 р.

ЗАПИС № 11,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудн'їк;
- 4) д'р'їждж'ї;
- 5) мйа'кушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) ку'сок;
- 8) 'бублики, ба'ранки;
- 9) пи'р'їг;
- 10) на'лисники;
- 11) суп;
- 12) ку'л'їш;
- 13) бул'їон;
- 14) боршч («н'ї //»);
- 15) мама'лига («так //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) 'локшина;
- 18) 'чистити;
- 19) скаб'рит';
- 20) п'у'ре;
- 21) картоп'л'аник;
- 22) холо'дец';
- 23) шква'рки;
- 24) п'їд'лива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малец';
- 27) с'малец';
- 28) ол'їя;
- 29) йа'йешн'а («так //»);
- 30) кушту'вати;
- 31) сухоф'рукти;
- 32) уз'вар;
- 33) цу'керки;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кипйа'тити моло'ко;
- 36) кис'л'ак;
- 37) си'роватка;
- 38) сир («не'має //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) п'р'ажа;
- 42) гор'ілка;
- 43) самогон («немає //»);
- 44) оселедець;
- 45) жувати;
- 46) п'л'амкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) кусок, шматок;
- 49) недойдок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Дорошенко Наталя Михайлівна.

Рік народження: 1959.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: медик.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: усе життя.

Дата створення запису: 12.08.2019 р.

ЗАПИС № 12,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудн'їк;
- 4) опара;
- 5) мйакушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) кусок;
- 8) бублики;
- 9) пир'їг;
- 10) налисники;
- 11) суп;
- 12) кул'їш («не їїд'ат' //»);
- 13) бул'їон;
- 14) боршч («їе //»);
- 15) мама'лига;
- 16) галушки («н'ї //»);
- 17) лап'їа;
- 18) чистити;
- 19) шкр'абати;
- 20) тоўчена кар'тошка;
- 21) дерун;
- 22) холодец';
- 23) шкварки;
- 24) п'їдлива;
- 25) кров'анка;
- 26) с'малец';
- 27) с'малец';
- 28) ол'їа;
- 29) йа'їешн'а («так //»);
- 30) п'робувати;
- 31) сухофрукти;
- 32) узвар;
- 33) цукерки;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кипйа'тити моло'ко;
- 36) кисле моло'ко;
- 37) сир'оватка;
- 38) сир («немаїе //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) ш¹курка;
- 42) гор¹ілка;
- 43) само¹гон («не¹має //»);
- 44) се¹л'одка;
- 45) жу¹вати;
- 46) 'ц¹амкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) ку¹сок;
- 49) не¹дойідок;
- 50) на¹лиўки.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Ковальчук Галина Сергіївна.

Рік народження: 1961.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: прибиральниця.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: з 1974 р.

Дата створення запису: 12.08.2019 р.

ЗАПИС № 13,
здійснений в смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.
у 2019 р.

Назви їжі та напоїв

- 1) їйжа;
- 2) сн'їданок;
- 3) полудн'їк;
- 4) о'пара, о'парка;
- 5) мйа'кушка;
- 6) ц'їлушка;
- 7) кус'їн';
- 8) бублики;
- 9) пла'чинда;
- 10) на'лисники;
- 11) суп;
- 12) ку'л'їш;
- 13) бул'їон;
- 14) боршч («їе / чер'воний / зе'лений / моло'дий //»);
- 15) мама'лига («так // гус'та //»);
- 16) га'лушки («н'ї //»);
- 17) ло'кишина;
- 18) чистити;
- 19) шкреб'ти;
- 20) м'ата кар'тошка;
- 21) деру'ни;
- 22) холо'дець';
- 23) шквар'ки;
- 24) п'їд'лива;
- 25) кро'в'анка;
- 26) с'малець';
- 27) с'малець';
- 28) под'солнушне 'масло;
- 29) йа'йешн'а («так //»);
- 30) п'робувати;
- 31) суш'н'а;
- 32) ком'пот із суш'н'ї;
- 33) кан'ф'ети;
- 34) пар'не моло'ко;
- 35) кипйа'тити моло'ко;
- 36) 'кисле моло'ко;
- 37) си'рватка;
- 38) сир («не'має //»);
- 39) сме'тана;
- 40) мо'лозиво;

- 41) п'л'оночка;
- 42) 'водка;
- 43) само'гон («не'має //»);
- 44) се'л'одка;
- 45) жу'вати;
- 46) 'чаўкати;
- 47) відповідь відсутня;
- 48) шма'ток;
- 49) ог'ризок;
- 50) відповідь відсутня.

Дані про інформанта

Прізвище, ім'я та по батькові: Полушкіна Олена Станіславівна.

Рік народження: 1964.

Національність: українка.

Освіта: середня спеціальна.

Професія: прибиральниця.

Місце проживання: смт Костянтинівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

Термін проживання інформанта у вказаному населеному пункті: усе життя.

Дата створення запису: 12.08.2019 р.

ДОДАТОК В
АУДІОЗАПИСИ ГОВІРКОВОГО МОВЛЕННЯ ЖИТЕЛІВ
смт Арбузинка та смт Костянтинівка
Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

ДОДАТОК Г
ФОТОМАТЕРІАЛИ

Традиційна Випічка

Бичкова Г. М.

Гаймич М. М.

Деруни з грибами та сметаною

Проха Т. С.

Оладки з яблуками

